

Colofon

Stichting Historisch Heerhugowaard

Opricht 22 augustus 2005

Bestuur

Gemma Groot, voorzitter
Rob Estoppey, secretaris
Jan de Vries, penningmeester
Petra Cevat, bestuurslid
Gerard Laan bestuurslid
Mirjam Appelmann-Rood, bestuurslid

Secretariaats- en redactieadres

Lommerhof 46
1702 VV Heerhugowaard
Tel. 072 - 57 132 93
E-mail:
historisch.heerhugowaard@quicknet.nl

Ledenadministratie

Petra Cevat
Rozenlaan 75
1702 TG Heerhugowaard
tel. 072 - 57 424 61
E-mail:
r.cevat@quicknet.nl

Website

www.historischheerhugowaard.com
Webmaster
Gerard Laan, e-mail: einstein@multiweb.nl

Donateurs

Men kan donateur worden voor minimaal euro 12,50 per jaar, méér mag ook. Dit is inclusief toezending van het jaarboek De Overhaal.
Bankrekening Rabobank:
NL09 RABO 0113 8261 92 t.n.v. Stichting Historisch Heerhugowaard

Jaarboek De Overhaal. ISSN: 2589-7675

De Overhaal is een uitgave van de Stichting Historisch Heerhugowaard.
Voor leden/donateurs is het jaarboek gratis. Losse nummers zijn, zolang de voorraad strekt, na te bestellen voor € 8,00 plus € 3,50 verzendkosten

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Redactie, vormgeving en opmaak

Rob Estoppey

Oplage

550 stuks

Druk

Zeeman Reclamegroep BV

Inhoud:

- Pag. 1 Colofon en inhoud
Pag. 2 Voorwoord
Pag. 3 Zuster Carissima ofwel Alie Stuijt
Pag. 7 Bevrijdingsvuur in Heerhugowaard
Pag. 12 Evolutie van Heerhugowaards erfgoedbeleid
Pag. 15 Het Nieuws- Advertentieblad 1938/39
Pag. 20 Gedicht "De familie Schouten"
Pag. 21 Een paar correcties
Pag. 22 Het drama van Rustenburg en "Houtlust"
Pag. 25 Hoe kwam Veenhuizen aan zijn Dionysius?
Pag. 30 De Dreef - 50 jaar gezinsvervangend tehuis
Pag. 33 40 jaar dorps huis 't Zwaantje
Pag. 37 Begrafenisvereniging St. Barbara
Pag. 43 Paramelt wereldspeler vanaf de Zandhorst
Pag. 50 Luchtvaartpionier Willem van Graft
Pag. 53 Het verhaal van Toos Schouten-De Boer
pag. 56 Boer Blauw verteld... Ons Lusthofje

Voorwoord 2018

Beste lezer,

Voor u ligt de veertiende editie van "De Overhaal", het magazine van Historisch Heerhugowaard.

Rob, de secretaris van Historisch Heerhugowaard en eindredacteur van "De Overhaal" is degene die de contacten met de verschillende schrijvers onderhoudt. De kopij voor "De Overhaal" druppelt dus bij hem binnen. Schrijvers hebben altijd te maken met een bepaalde deadline. Bij "De Overhaal" is dat niet anders. Voor Rob is het spannend of de artikelen op tijd worden doorgemailed. Meestal gaat dit net goed.

Als ik zelf een verhaal ga schrijven voor "De Overhaal", doe ik dat het liefst in januari of februari. Zo snel mogelijk in het nieuwe jaar. Dan heb ik tenminste weer rust in mijn hoofd!

Er zijn een aantal vaste schrijvers, die veel te vertellen hebben. Vanuit hun beroep, of als journalist, of vanuit interesse. We zijn die personen zeer dankbaar voor hun grote inbreng.

Daarnaast komen er uit onverwachte hoeken vaak interessante artikelen. Soms verhalen uit het buitenland, van mensen die nog erg begaan zijn met het wel en wee van Heerhugowaard en de Heerhugowaarders. Dat zijn vaak leuke aanvullingen.

Het is veel werk om er een goed magazine van te maken en we zijn trots op het feit dat dit elke keer weer lukt.

De website gaat goed, er komen regelmatig vragen naar ons toe. Meestal kunnen we die naar tevredenheid beantwoorden en anders verwijzen we naar bijv. het Regionaal Archief in Alkmaar, of naar de gemeente.

We zijn druk bezig om ons eigen fotoarchief uit te breiden en te benoemen. Dit is een tijdrovende klus, u zult er wellicht in het komende jaar via de website meer van zien.

Ook hebben we contact met het Regionaal Archief in verband met "De Overhaal". Zij digitaliseren de magazines, waardoor het mogelijk is om bij het Regionaal Archief de artikelen of informatie op te halen of te lezen.

Afspraak is dat na twee jaar "De Overhaal" digitaal in de openbaarheid komt.

Het afgelopen jaar heeft u regelmatig in uw mailbox brieven van allerlei instanties gekregen, met daarin een verwijzing naar de nieuwe privacywetgeving: de AGV, Algemene Verordening Gegevensbescherming. Deze wet is dit jaar, mei 2018, van kracht geworden. Wat doen wij, als Historisch Heerhugowaard met deze nieuwe privacywetgeving? We zullen ons in het komende jaar buigen over de consequenties van deze regelgeving en op welke manier wij daar mee om zullen gaan. Wij hebben tenslotte van veel mensen foto's, namen en privégegevens. Dat zijn juist de zaken waar wij naar op zoek zijn, de persoonlijke verhalen, naar foto's van mensen met daarbij de namen. We vragen wel toestemming om de verhalen te plaatsen. We laten de stukken aan de desbetreffende personen lezen en vermelden de bronnen. Misschien is dit nog niet genoeg. U zult er ongetwijfeld nog meer van horen. We hebben besloten om voorlopig de donateurslijst die achterin "De Overhaal" staat, niet meer te plaatsen.

Als laatste een oproep in verband met de eerste editie van "De Overhaal".

Van alle edities hebben we nog exemplaren in ons archief, alleen van de eerste uitgave uit 2005, met dokter Twisk op de voorkant, hebben we zeer weinig exemplaren. Mocht u nog zo'n exemplaar in de kast hebben liggen en bent u niet van plan deze te bewaren, dan houden wij ons aanbevolen. U kunt dit bij een van de bestuursleden melden.

Ik wens u namens het bestuur veel leesplezier,
Gemma Groot, voorzitter Historisch Heerhugowaard.

ZUSTER CARISSIMA OFWEL ALIE STUIJT VAN DE KABEL

Siem Bakker Nzn

Achterin het recente jubileumboekje Priesterzonen van de Dionysius-parochie staat als extraatje een lijst van 'Religieuzen uit onze parochie'. Verrassend is dat er buiten de namen van de zeventien in het boekje geportretteerde priesters zoveel namen van zusters en broeders op deze lijst voorkomen. Veel meer zusters overigens dan broeders, resp. veertig en negen. Twee namen vielen mij als oud-bewoner van de Lindenlaan in het bijzonder op: zuster Carissima ofwel Alie Stuijt en haar zus Mien ofwel zuster Immaculata. Zij woonden op de Kabel toen deze nog geen Lindenlaan was. Tot de Oostertocht stonden er slechts drie stolpboerderijen en vier "gewone" huizen. Alie vertrok in 1947 naar Oudenbosch om in te treden bij de Franciscanessen, achttien jaar oud. Mien volgde vier jaar later haar voorbeeld. Kabelpad, G 137 A, zoals het adres van hun ouderlijk huis luidde, werd in 1949 herdoopt in Lindenlaan nr. 25.

Navraag bij Renate Dekker, de samenstelster van het genoemde boekje, maakte duidelijk dat Alie (1929) tegenwoordig in Roosendaal woont, maar dat haar zus Mien (1933) vier jaar geleden is overleden. Eerder hebben Alie en ik elkaar nooit gezien noch onze namen horen noemen, wat ook wel logisch is. Zij vertrok immers voor altijd uit de straat, een jaar voordat wij er kwamen wonen. Mijn ouders, Niek Bakker en Coba Roozendaal verhuisden in 1948 met hun nog groeiende gezin vanaf de Jan Glijnisweg 121, waar ze drie jaar lang in een houten schuur op het erf van Cor Roozendaal woonden naar een nieuwbouwwoning op de "Gaitenkabel". Ik was toen vijf jaar en we kregen huisnummer 9.

Het ouderlijk huis

De akkers van mijn vader lagen aan de overzijde van de Oostertocht. Om die per schuitje te bereiken liepen of fietsten we eerst in het verlengde van de Lindenlaan langs de Kabel (die wij geen Lindenlaan noemden) naar het bruggetje over de Tocht. Onderweg passeerden we het huis van "Wullum" Stuijt (wie kende hem destijds niet in de Waard?) en Geertje Ursem ("vrouw Stuijt"), de ouders van onder meer Alie en Mien. Voordat we bij hun huis kwamen, de helft van een dubbele woning van de gemeente, hadden we eerst al de geit van Wullum aan het zeel in het slootkantje zien staan. Als je een praatje met Wullum maakte, ging het al gauw over konijnen die hij aan ons of wij aan hem kwijt wilden. Dat Wullum in van alles en nog wat handelde en

hiervoor aandacht vroeg met kleine advertenties in kranten, wisten wij destijds als kinderen niet. Dinsdags zagen we hem vaak op de fiets-met-mand-voorop, gevuld met kippen of konijnen, vertrekken naar de markt in Purmerend of daarvan terugkomen.

Het gebeurde ook, zoals zijn zoon Theo zich herinnert, dat zijn vader aan de Middenweg met zijn dieren instapte tegenover de Protestantse kerk in een veevervoerwagen van Bleeker uit de Noord- naar Purmerend. Vaak tegelijk met Klaas Kruier en zijn handel. In vakanties ging ook Theo mee. Zijn zus Els Stuijt was een bijzondere passante in onze straat. Op weg naar haar werk als busconductrice bij de NACO, altijd keurig in uniform en met fel rood gestifte lippen, was zij voor ons een opvallende verschijning vanaf de Kabel! Later zou zij gaan werken bij de LUVA, de Luchtvaart Vrouwen Afdeling in Zeist. Opnieuw mooi in het pak!

Bij Zuster Carissima op bezoek

Alie bleek, toen ik haar ter kennismaking opbelde, graag bereid tot een gesprek over onder meer haar jeugd jaren en haar loopbaan als religieuze. Ik zocht haar op in Woonzorgcentrum St. Elisabeth in Roosendaal, dat een gemoderniseerde voortzetting is van een in 1927 gebouwd tweede klooster van de zusters Franciscanessen in Roosendaal. In St.-Elisabeth werden oorspronkelijk zieke en oudere medezusters afkomstig van allerlei locaties verzorgd en verpleegd. Sinds 2007 is het een modern woonzorgcentrum, dat bestaat uit een verzorgings- en verpleeghuis. Hierheen verhuisde Zuster Carissima in najaar 2017 noodgedwongen vanuit haar geliefde klooster in Oudenbosch, dat op punt van sluiten staat.

Zij woont nog zelfstandig op de tweede verdieping, kamer 135, waar zij mij gastvrij ontvangt. Ter onderbreking van het gesprek neemt zij me mee, terwijl zij handig omgaat met haar rollator en met de lift, naar de grote restauratiezaal beneden, waar ze mij koffie en een royale appel flap aanbiedt. Op de imposante lampenkappen in deze zaal zijn zwartwitte groepsportretten afgebeeld van

haar medezusters uit het verleden. Als we weer naar boven gaan, laat zij mij de kapel zien, met stemmig glas in lood, waar zij dagelijks twee keer komt. In de loop van het gesprek hapert haar geheugen soms wat, maar dan zegt ze: "daar kom ik zo dadelijk wel weer op", en dat doet ze ook.

Verhuisd van de Berkmeer naar de Kabel

"Wij verhuisden met het al bijna complete gezin naar de Kabel in 1936 of 1937. Theo, de jongste van de zeven, zou in 1940 geboren worden. We kwamen vanuit de Berkmeer, waar we naast het molentje woonden, aan de rechterkant. Links woonde de familie De Kater, die protestants was. Daarnaast weer woonde Cor Weel, in wiens familie veel nonnen waren.

Vader was los arbeider. Bij huis had hij een eigen bedoe-ninkje, met kippen, konijnen en geiten, waarin hij ook handelde, en een groentetuin. Wij aten veel uit de eigen tuin. Niek was de oudste, na hem kwamen Peter en Els. Ik was de middelste. Na mij kwamen er nog drie: Adriaan, Mien en Theo. Peter emigreerde in 1950 naar Australië, omdat hij, zoals hij dat zei, als soldaat in Indië geen mensen wilden doodschieten. Hij vertrok dus voordat hij kon worden opge-roepen. In 1959 zou Theo ook emigreren naar Australië samen met twee vrienden, [Niek Wester en Jaap Bes]. Theo woont in Highbury. Wij zijn de enigen van het gezin die nog over zijn.

Vlnr achter: Niek, Els, Arie, Mien, Peter. Voor: moeder Geertje Ursem, Theo, Alie, vader Willem Stuijt. De foto is gemaakt in Heiloo, waar Alie in het klooster was, op 19 september 1950, vlak voordat Peter naar Australië zou gaan. Archief Eric Voegt.

Een kleuterschool hebben we niet gehad.

Wij woonden in de bocht van de Kabel, in de eerste woninghelft woonden wij, in de tweede Dekker, maar dat huis stond ook wel eens leeg. Iets verder naast ons woonde in een stolpboerderij buurman Bes. In de slootjes speelden we graag met ons schuitje. Mijn moeder heeft verteld dat zij mijn broer Peter, toen hij vier jaar was, eens vanuit huis in zijn eentje heeft zien varen in dat schuitje, tot haar grote schrik. Het meest speelden wij met de kinderen van Marie Cornelissen, die honderd meter vóór ons op de Kabel woonde. De man van Marie was weggelopen en had haar met vijf kinderen laten zitten. Een broer van haar is toen komen inwonen om haar zo te kunnen helpen. De kinderen bleven Groot heten, naar de vader. Met Jopie Groot, buurmeisje en klasgenote, liep ik naar school. Behalve het schuitjevaren waren er de gewone spelen zoals knikkertje, tikkertje en ballen. Een kleuterschool hebben we niet gehad. Uit school vandaan brachten we soms boodschappen mee uit de winkel van Wijnker aan de Middenweg. Voor mij een bekend gezin, want dochter Ant zat bij mij in de klas.

Aan de overkant van de Tocht, de andere helft van de Kabel, kwamen we niet zo veel. Voor de kerk en de school hoorde die kant bij 't Kruis. We haalden wel melk daar en Mien had ook een vriendin aan die kant, een meisje van Beers. Tussendoor gingen we zelfs wel eens te kerk naar 't Kruis.

De pan uitschrapen

Om beurten moesten we koemelk halen bij buurman Oudhuis, aan de overkant van de Tocht, zelf hadden wij alleen geitenmelk. Die geitenmelk kwamen andere mensen dan weer bij ons halen. In de oorlogsjaren was er bijna niks te eten. Wie van ons de melk had ge-haald, mocht de pappap uitschrapen.

Het is al meer dan zeventig jaar geleden dat ik intrad bij de zusters in Oudenbosch. Mijn vader en moeder hebben me met de trein daarheen gebracht. Toen we daar waren, mocht ik nog één keer de Basiliek van de H. Agatha en H. Barbara van binnen bekijken, die zoveel lijkt op de St. Pieter van Rome. Daarna mocht ik het klooster lange tijd niet meer uit. Niet meer praten en nergens meer naar toe. Je kreeg direct al postulantenkleding aan, in het tweede jaar werd je novice en na het derde jaar werd je als zuster geprofest en droeg je voortaan zwarte kleding met witte kap en bef. Dezelfde kleding als de zusters van de meisjesschool in Heerhugowaard.

Foto's van thuis mocht je niet meenemen en ook niet hebben. De gelofte van armoede kun je nog herkennen aan deze kamer waar we nu zitten en waar je bij voorbeeld geen grote tafel en ook niet veel stoelen ziet. Die hoeven van mij niet, je kunt nu eenmaal niks meenemen naar de hemel.

Ik kom uit een heel godsdienstig gezin. Toen ik vijf jaar was, wilde ik al zuster worden. Dat is nooit meer anders geweest. Elke dag gingen wij naar de H. Mis. Je at je meegebrachte boterhammen pas op als je weer uit de kerk was. In de middagpauze liepen we op en neer langs de Middenweg naar huis. 's Zondags ging vader twee keer naar de kerk, naar de vroegmis én de hoogmis. Moeder ging één keer, want zij paste op.

We werkten overal

Tussen mijn veertiende en achttiende heb ik allerlei soorten werk gedaan. In Veenhuizen heb ik als dienstmeisje voor dag en nacht gewerkt bij boer Overtoom. Zijn dochter was getrouwd met Jan Stuijt, een broer van mijn vader. Een andere dochter was in een klooster in Maastricht. De familie Stuijt komt van oorsprong uit Obdam. Iets heel anders was het inpakken van roggebrood bij bakker Dekkers, die zijn bedrijf had in de boerderij op de hoek van de Kabel en de Middenweg. We werkten overal en deden van alles. Mijn broer Peter was een jaar bij mijn opoe van moeders kant, Alida Ursem-Klaver, naar wie ik genoemd ben. Ze was weduwe en had daar aan de Oostdijk graag wat gezelschap. Zo ben ik ook een jaar bij haar geweest. Ik mocht bij haar in de bedstee slapen. Drie broers van me, Niek,

Peter en Adriaan, hebben nog bij bakker Rood aan de Middenweg gewerkt, later zijn ze bij het spoor gaan werken.

Ga maar naar de zusters

Ik weet nog dat ik tegen pastoor Sprenger zei, dat ik in het klooster wilde. Eerst vond hij mij nog te jong, maar toen ik achttien was, zei hij: "Ga maar naar de zusters en vertel het hun." Ze waren zo leuk, zo hartelijk en vriendelijk, dat ik graag naar hun opleiding wilde. Ik kon goed leren en zo werd het een kweekschool ver van huis. Tegelijk met mij arriveerde Bets Pronk [zuster Lucie, 1930-1985] uit de Molenweg, toen nog Voddenweg genoemd. Ik kende haar tevoren niet. Zij is met mij in hetzelfde groepje van zes in Oudenbosch opgeleid.

Het was 1947, toen ik vertrok, en de zusters waren net een paar jaren in Heerhugowaard bezig met een kleuterschool en een aparte meisjesschool. Zelf heb ik op Het Goddelijk Kind nog in gemengde klassen gezeten. Vier rijen banken in de klas, twee voor de jongens en twee voor de meisjes. Als er geen banken genoeg waren, werden er achterin tafeltjes bijgezet. Een klas met 49 kinderen was geen uitzondering voor de oorlog. Van de leerkrachten herinner ik me meester Kras, meester van Leeuwen, juf Komen, juf Scholten en meester Ohms, het schoolhoofd van wie we de naam altijd uitspraken als "meesteRooms". "Imma", mijn zus Mien, trad vier jaar later in dan ik en is tot verpleegkundige opgeleid. We zouden elkaar weinig meer

Zuster Carissima in Woonzorgcentrum St. Elisabeth, Roosendaal

ontmoeten. Eén keer per jaar zag ik haar bij de retraite. Zij verbleef meestal in Roosendaal of Oudenbosch, maar héél lang heeft zij ook gewerkt in een psychiatrische inrichting in Duitsland.”

Ook een leven buiten het klooster

Andere plaatsen waar zij onderwijs heeft gegeven waren Heiloo, Gouda, Bergen op Zoom en Breda. Telkens voor een paar jaar. Je werd verplaatst, je ging, het was opdracht. Ik ging altijd blij naar school en van school. Vooral hield ik van de zanglessen. Het langst heeft zij aan scholen gestaan in het Limburgse Ell en omgeving, ik heb in alle klassen lesgegeven, alleen in de tweede klassen niet. De mooiste lessen waren de zanglessen. Oud-leerlingen herinneren zich bovendien hoe mooi zuster Carissima verhalen kon vertellen. Ze moet een geliefde, maar ook redelijk strenge onderwijzeres zijn geweest.

Eric Voogt, zoon van Els Stuijt, zegt over deze bijzondere periode van zijn tante: Toen Ome Cor de Grijs, die getrouwd was met Marie Ursem, een zus van mijn oma, weduwnaar werd, trok tante Alie bij mijn oom in als huishoudelijke hulp. Hij woonde in Weert, vanwaar zij overdag naar Ell, Zwartbroek, Stramproy of Tungelroy ging om daar les te geven. Zij heeft dit lange tijd graag gedaan en deed dit met toestemming van de congregatie. Binnen de familie gaf het wel wat ophef, maar ze deed het toch. Er is geen sores geweest, het ging echt prima.

Bavo de Grijs, zoon van oom Cor en inmiddels ook op leeftijd, herinnert zich ook nog een andere periode waarin "tante Alie" hun gezin bijstond. Dat is geweest voordat zij intrad. Ons gezin woonde toen nog in Eindhoven. Ik was zeven, we waren met zes kinderen en zij kwam ons gezin helpen als meisje voor dag en nacht. Op een dag was deze knappe meid tot verbazing van haar omgeving ineens weer naar haar ouders vertrokken, na de avond tevoren nog te hebben gedanst. Al heel gauw hoorden we toen dat zij bij de nonnen was in Oudenbosch.

Wegens het werk van mijn vader zijn we in Weert gaan wonen. Na de dood van mijn moeder in 1971 heeft tante Alie 25 jaar bij mijn vader ingewoond. Toen hij stierf in 1996 heeft hij haar voor alles wat zij voor hem aan zorg heeft geboden, het nodige nagelaten, niet alleen de auto, een mooie Golf die hij met haar deelde, maar ook een aanzienlijk bedrag. Voor tante Alie was het wel even slikken dat na haar terugkeer in Oudenbosch de wagen en het geld toevielen aan de congregatie in Oudenbosch. Zusters hadden nu eenmaal geen persoonlijke bezittingen. Wilde zij de auto gebruiken, dan kon dat. Voor haar pensionering maar ook nog lang daarna heeft zij auto gereden voor de zusters, van Groningen tot Maastricht, noem maar op. Zij is altijd haar burgerkleding zelf blijven maken, liefst sjiek ogende kle-

ding, nog tot vandaag kleedt ze zich daarmee. In dat opzicht is ze toch heel anders dan haar zus Mien, die de soberheid zelve was. Niets ter opluistering van haar kamer zoals Alie juist wel had, bijvoorbeeld cd's en sierlijke spulletjes.

Herinneringen van broer Theo

Behalve de herinneringen van neef Bavo brengen ook die van broer Theo ons terug naar de jeugdijaren van Alie. Vanuit Australië schrijft hij, dat zij een keer thuiskwam vanuit Eindhoven, waar ze bij oom Cor en tante Marie als hulp inwoonde. Het was moeders verjaardag, ze had een mooi cadeau mee, een glaseblazen boom. Aan de takken kon je glaseblazen haantjes hangen. We waren bezig om het in elkaar te zetten. Alles stond aan het eind van de tafel en voordat we het wisten, viel alles op de vloer en was alles gebroken. Wat een teleurstelling was dat!

Doordat Theo elf jaar jonger is dan Alie, heeft hij haar ook thuis maar weinig jaren meegeemaakt. Toch zijn er vroege familieverhalen en herinneringen die hem altijd zijn bijgebleven. Alie voelde zich uit zichzelf al op haar vijfde jaar bestemd om de kerk te dienen. Toen al had ze de gedachte, "als ik ouder word, wil ik kapelaan worden". Daarna ontdekte ze: als meisje kan dat niet, daar moet je jongen voor zijn. Zo werd het klooster de keuze voor haar.

Zo zijn we met Theo en Alie Stuijt weer terug in De Waard uit de eerste helft van de vorige eeuw. Nu leeft de Kabel nog voort als de naam van een groot sportpark... en in tal van herinneringen.

Met dank aan: Renate Dekker, fam. T. Dekkers, Bavo de Grijs, Gemma Groot, Theo Stuijt, Theo Tamis, Annie Tamis, Eric Voogt.

Bronnen:

-Annie Tamis-Laan, "Doorleren" of "op studie gaan".

De Overhaal, 2009.

-Annie Tamis-Laan, *Een nieuwe pastoor en een nieuwe school*.

De Overhaal, 2014.

-Religieuzen uit onze parochie. In: Renate Dekker, *Priesterzonen, Heerhugowaard, Dionysiusparochie, oktober 2017*.

-Henk Komen, *Stolpboerderijen in Heerhugowaard, deel 2*, 2009. *Lindenlaan nrs. 19, 20 en 29, blz. 31-37, met een foto van de Kabel op p.33.*

BEVRIJDINGSVUUR IN HEERHUGOWAARD

5 MEI HERDENKING

Gemma Groot

Bevrijdingsvuur-estafette!! Je kunt zo verrast worden door gebeurtenissen in Heerhugowaard.

Gebeurtenissen waar je nog niet eerder van gehoord had. Hoewel het waarschijnlijk wel in de krant heeft gestaan, zo vlak voor 5 mei.

Dan zijn er mensen die je wijzen op het Bevrijdingsvuur en die daar een heel verhaal over hebben. In dit geval zijn het Co Zut en Jos Rutte. Bevlogen mensen die bij mij hun verhaal over het Bevrijdingsvuur uit Wageningen kwamen vertellen.

Waar komt het vandaan, het Bevrijdingsvuur?

Het bevrijdingsvuur wordt opgehaald in Wageningen, op de site van www.bevrijdingsvuur.nl staat hierover de volgende informatie:

In Nederland herdenken we op 4 mei de militaire en burger-slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog en latere missies van Nederlands militairen. Het is belangrijk om stil te staan bij het leed dat de Tweede Wereldoorlog heeft veroorzaakt. In Wageningen, de Stad der Bevrijding, markeert de Bevrijdingsvuurceremonie de overgang van herdenken op 4 mei naar de viering van de bevrijding op 5 mei. Deze ceremonie vindt al plaats vanaf 1948. Precies om middernacht wordt het Bevrijdingsvuur op het 5 Mei plein ontstoken, bij "Hotel de Wereld", waar de overgave van de Duitsers werd overeengekomen. Het vuur wordt door een krasse veteraan uit het Engelse leger in een militair voertuig naar het plein gebracht. De toortsen worden daar aangestoken en dat is de start van de Nationale Bevrijdingsvuurestafette: lopersgroepen vanuit vele gemeenten ontvangen het Bevrijdingsvuur en brengen dat in estafette elk naar hun eigen gemeente, zo-

Aansteken van het bevrijdingsvuur in Wageningen

dat 5 mei daar op gepaste wijze, met het Bevrijdingsvuur, gevierd kan worden. Dit vuur werd tot 1962 elk jaar vanuit Normandië naar Wageningen gebracht. In 1963 liet de Gemeente Wageningen speciaal een brander installeren in een ketelhok van het Gemeentelijke Gas- en Waterleidingbedrijf. Op deze manier zou het Bevrijdingsvuur eeuwig kunnen blijven branden en in de nacht van 4 mei kunnen worden ontstoken op het 5 Mei Plein.

Waarom vuur?

Het "Vuur" is het symbool voor leven in vrede en veiligheid.

Jos en Co zijn in 2016 na de Dodenherdenking op 4 mei in de auto gestapt en naar Wageningen gereden. *"Het heeft ons verbaasd hoeveel mensen, waaronder ook veel jeugd, er bij deze ceremonie aanwezig waren. Het was indrukwekkend en gewoon prachtig om dit te zien. Er zijn veel toeschouwers, die erbij willen zijn, ter ondersteuning van alle groepen die het vuur, lopend, hardlopend, wandelend, of fietsend verder zullen gaan brengen. Om de paar minuten vertrekken deze groepen met de toortsen met vuur terug naar hun eigen woonplaats om het bevrijdingsvuur daar te ontsteken.*

De stormlantaarn wordt aangestoken

Een deel van de HERA groep bij Watergang

De HERA lopers en fietsers op weg naar de Gerard Veldmanbrug

De aankomst op het Raadhuisplein met rechts Co en Riet Zut

De HERA leden krijgen een herinneringsmedaille, een bloem, en een hand van burgemeester Blase

Bij het monument aan De Dreef

Hoe is Heerhugowaard betrokken geraakt bij het Bevrijdingsvuur?

Heerhugowaard krijgt elk jaar een schrijven vanuit Wageningen, om mee te doen aan de estafetteloop met het vuur. In 1992 heeft de gemeente de Triatlonvereniging DTC (Dutch Triatlon College) bereid gevonden om het vuur op te halen uit Wageningen. Het vuur werd rechtstreeks naar het gemeentehuis gebracht, waar de burgemeester, (Vermeer) het in ontvangst nam. Op het grote grasveld voor het gemeentehuis, met alleen maar gras. Dat was eigenlijk het begin.

Daarna heeft in 1994 de familie Ottenbros zich over het Bevrijdingsvuur ontfermt. Zij hadden in de krant gelezen dat de atletiekvereniging uit Akersloot het vuur uit Wageningen ging halen. Na een handige afspraak heeft de familie Ottenbros toen, op de fiets, het vuur naar Heerhugowaard gehaald, vanuit de kerk in Limmen. Niet alleen de familie Ottenbros (8 personen), maar je kunt er ook beter een vreemde bij hebben. Dat werd Jos Rutte, hij was nl. ook zeer geïnteresseerd in het hele gebeuren. Zij brachten het vuur naar de Dionysiuskerk en de Heilig Hartkerk. Parochianen van deze kerken konden hun lichtjes aan dit vuur aansteken. Dit werkte alleen niet. Het sloeg in ieder geval niet aan. Zij brachten het vuur ook naar Hugo Oord en daar was het wel goed op zijn plaats. De familie Ottenbros heeft het vuur vele jaren uit Limmen opgehaald, tot HERA hun taak overnam.

HERA, wat is de rol van de atletiekvereniging dan precies?

Zo rond 2006 wordt het vuur vanuit Wageningen naar Heerhugowaard gebracht door de Atletiekvereniging HERA. Zij gaan op 4 mei met busjes naar Wageningen, ongeveer 20 leden. Zij fietsen dan van Wageningen terug naar Heerhugowaard, afwisselend wordt er gefietst en gelopen. Bij het Wisselpunt, ongeveer halverwege, gaat een verse ploeg verder met het fietsen en lopen

In de beginjaren brachten de lopers en fietsers van Hera het vuur direct naar het Monument: Vrouwen van Ravensbrück op de locatie Zuidwijk/ Huygenhoek. Daarmee was het vuur in Heerhugowaard. Op een gegeven moment organiseerde Joost de Vries op het Raadhuisplein Bevrijdingspop. Wij, Jos en Co, vonden natuurlijk dat het bevrijdingsvuur daar ook naar toe moest. De Heralopers en fietsers waren bekaf van de hele tocht, zij hadden hun taak erop zitten en toen heeft Mart Kuiper op zijn skeelers het vuur van het Monument naar het Raadhuisplein gebracht. Dat is een keer gebeurd.

Van lieverlee kregen Jos en Co steeds meer ideeën, en hebben ze de activiteiten met het verspreiden van het

Bevrijdingsvuur verder uitgebreid. Ze dachten: *"We gaan ze opvangen in Ursem, daar is een Elf Oktobermonumentje, dat is de eerste stop. Hier is het monument i.v.m. de slag bij Rustenburg op 11 oktober 1944. In Ursem wordt het bevrijdingsvuur door een afgevaardigde van het oranje-comité Ursem in ontvangst genomen en er wordt een stormlantaarn aangestoken die de hele dag blijft branden. De laatste jaren wordt daar door vlootaalmoezenier Frank Kamp een woordje gesproken. Zelfs pastor Paul heeft er wel eens het woord gevoerd. Vanaf deze locatie zullen oude legervoertuigen met oorlogsveteranen de hardloopgroep vergezellen naar Rustenburg en Heerhugowaard"*.

Ursem, de Elf Oktoberstraat, waarom gaat Heerhugowaard daar naar toe?

Dan komt er een stukje geschiedenis aan te pas. Co Zut, als postbode, weet natuurlijk veel van adressen, straten en waar de post bezorgd moest worden. Het gedeelte van de molens bij Rustenburg hoorde in de oorlog nog bij Heerhugowaard. Ook de brug, die nu de Gerard Veldmanbrug heet. De slag bij Rustenburg, met de Gerard Veldmanbrug was dus ook nog een onderdeel van Heerhugowaard. Dat is de reden dat we in Ursem met de ceremonie beginnen.

De samenwerking met de Stichting 4/5 mei?

Zo rond 2013 hebben Jos en Co samenwerking gezocht met de Stichting 4/5 mei. *"We zijn lid geworden van deze Stichting en wij verzorgen hoofdzakelijk het 5 mei gebeuren. We wilden het in een groter verband zien, met een breder draagvlak en ook i.v.m. de budgettering. Het bevrijdingsvuur met de estafetteloop is een mooie aanvulling op de herdenking en feestelijkheden van 4 en 5 mei. Zo zijn er in de loop van de jaren steeds meer herdenkingsplaatsen in Heerhugowaard gerealiseerd. Het breidde zich uit als een olievlek"*.

Wie zijn er allemaal bij betrokken op 5 mei?

Jos en Co zijn in Ursem om de Heragroep te ontvangen. Samen met de Zeekadetten uit Heerhugowaard (van de boot bij de spoorwegovergang over het kanaal). Zij zien er prachtig uit in hun uniform, het zijn net matrozen. Ze zijn heel enthousiast.

Ook komen er 6 oude militaire voertuigen (Een Rode Kruis auto en nog een aantal Jeeps van Keep on rolling) en 2 of 3 legerveteranen (niet uit de 2de WO). Co vertelde dat er in 2017 ene Breed, van het Warenhuis Breed was meegereden in de jeep. Adriaan Breed, lang geleden geëmigreerd naar Nieuw Zeeland. Hij had vroeger al een scheldnaam, "ome Rimboe"}. Co kon 3 meter zwemmen maar Adriaan kon 380 meter zwemmen. Adriaan was geïnteresseerd in het leger, en had allemaal legerspullen op zolder. Toen kwam de Koreaanse oorlog, daar wilde hij naar toe. Maar zijn moeder ging naar het gemeentehuis en zei daar: "*Moin Adriaan gaat niet naar Korea*". In het voorjaar van 2017 kwam Co Jos Breed tegen, de jongste broer van Adriaan. Jos zei tegen Co: "*Co, weet je wie er over is? Adriaan, ome Rimboe!! Jawel.*" Adriaan werd uitgenodigd om met de jeep mee te rijden. "*Een prachtdag*", vond Adriaan, "*wel flink koud in die open jeep*". Na de ceremonie in Ursem vertrekt de karavaan richting Heerhugowaard: de HERAlopers, de volgwagens, de militaire volgwagens, de vlootaalmoezenier, de zeekadetten, Mevr. Riet Zut, Jos Rutte en Co Zut en de mensen van de 4/5 mei vereniging van Ursem.

De volgwagens, oude militaire voertuigen

Op welke gedenkplaatsen stoppen jullie?

Onderweg, bij de gedenkplaat op de Gerard Veldmanbrug in Rustenburg, vindt een kleine ceremonie plaats en wordt de stormlantaarn achtergelaten. De brug is vernoemd naar de commandant van de verzetsgroep. Bij deze brug liep de verzetsgroep in de val van de Duitsers. Hierbij kwamen dertien jonge mannen om het leven. Op 4 mei vindt ook op deze brug de jaarlijkse dodenherdenking plaats. Kinderen van de Bavo school uit Ursem hebben deze plek geadopteerd. Het is de bedoeling dat er in Stompetoren ook nog een Elf Oktoberstraat komt.

De volgende stop wordt gemaakt bij de Heilige Familiekerk in 't Kruis. Aan de gevel bij de hoofdingang is een plaquette met de drie namen van de mannen die gesneuveld zijn. Deze mannen waren allen afkomstig uit de Kruizer gemeenschap. Antoon Sijs, 10 mei 1940, Jan Does, 23 aug. 1947 in Indonesië, en Simon Brink, 19 dec. 1947 in Indonesië. De stormlantaarn wordt hier overhandigd aan een bestuurslid van het kerkbestuur. Ook hier een korte ceremonie, met een mooi woordje.

Vervolgens gaat de karavaan naar het Verzetsmonument aan de Oosttangent, De vrouwen van Ravensbrück (9 december 1999). Oppericht ter nagedachtenis aan vrouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog actief waren in het Nederlandse verzet. In Zuidwijk/Huygenhoek zijn 21 straten vernoemd naar verzetsvrouwen die zijn omgekomen in concentratiekampen. Hier zal ter plekke de Nationale Driekleur worden gehesen door de Zeekadetten en wordt het vuur aan de Stichting 4 en 5 mei overgedragen.

De karavaan gaat vervolgens op weg naar de Nieuwbouwwijk Broekhorn. Op 5 mei 2015 werden door de gemeente Heerhugowaard drie straatnamen in deze wijk naar de volgende verzetsstrijders vernoemd: Klaas Pluister, Cornelis Wagenaar en Rens Prins. Op 5 mei 2018 wordt een officieel gedenkteken onthuld in aanwezigheid van de Burgemeester, genodigden, familieleden en buurtbewoners. Op deze locatie worden de atleten ook begroet door de Burgemeester en enkele raadsleden. De atleten en volgers van HERA, die al veel uren in actie zijn geweest, krijgen een heerlijke lunch aangeboden. Daarna gaan jeugdleden van HERA verder met de begeleiding van de route door Heerhugowaard. De gedenkplaat van deze drie verzetsstrijders is te vinden in het kerkje aan de Stationsweg.

Met de groep worden vervolgens de verzorgingshuizen "De Raatstede" en "Hugo Waard" aangedaan. Voor de bewoners is al een gezellig middag met iets lekkers en een drankje georganiseerd. De jeugdleden van HERA en de Zeekadetten delen mooie plakstickers met het bevrijdingslogo en het Wilhelmus uit. Ook hier een korte ceremonie met een gedicht

Vanuit "Hugo Waard" in het oude centrum gaat de karavaan door naar Veenhuizen. Voor de kerk wordt de vlag gehesen door de zeekadetten en op de begraafplaats, waar de drie gesneuvelde Engelse vliegers zijn begraven is een korte ceremonie.

Deze graven zijn geadopteerd door leerlingen van Sint Josephschool. Zij gaan meestal ergens halverwege april naar deze plaats om een bloemengroet te brengen, en in het kerkje is dan een samenspraak, vaak met de burgemeester die de kinderen iets verteld over het hele gebeuren.

Na deze plechtigheid terug naar Heerhugowaard Centrum naar het Monument op de Dreef. Hier vindt op 4 mei de jaarlijkse dodenherdenking plaats. Ook hier zullen we de vlag hijsen en het Wilhelmus zingen. Daarbij wordt een woordje gedaan en een gedicht voorgedragen.

Ter afsluiting van de 5 mei viering, brengen we een bezoek aan Bevrijdingspop op het Raadhuisplein. Daar waar de jeugd zijn invulling geeft aan de bevrijdingsdag overhandigen wij de laatste stormlantaarn.

Het programma van 5 mei zit ingebed in een strak tijdschema. We zijn blij met de hulp van HERA, van de senioren en de jeugdleden. We vinden het belangrijk dat er met dit vuur op deze plaatsen aandacht wordt besteed aan de herinnering van de oorlog en de bevrijding.

Programma 5 mei 2018

- 11.30 uur: Aankomst in Ursem, de groep atleten en volgers van HERA
- 12.00 uur: Ontsteken van het vuur op de Elf Oktoberstraat
- 12.30 uur: Aankomst in Rustenburg op de Gerard Veldman brug
- 12.45 uur: Aankomst Familiekerk 't Kruis
- 13.00 uur: Aankomst Verzetsmonument Oosttangent: Vrouwen van Ravensbrück
- 13.30 uur: Aankomst Nieuwbouwwijk Broekhorn
- 14.45 uur: Aankomst De Raatstede
- 15.15 uur: Aankomst Hugo Waard
- 16.00 uur: Aankomst Kerk/Begraafplaats in Veenhuizen
- 16.45 uur: Aankomst Monument Dreef
- 17.00 uur: Aankomst op het Raadhuisplein

Bronnen:

De website van Bevrijdingsvuur.nl: www.bevrijdingsvuur.nl

Vrouwen van Ravensbrück, Elly Baltus via google

Foto's: Jos Rutte, mei 2016, 2017

Foto's: Johan de Vries, mei 2017

Vrouwen uit het het verzet

Elly Baltus maakte een vrouwenfiguur en gebruikte voor de jurk een oude deur van een deportatietrein en voor de kampakleding ribkarton. Het geheel is vervolgens in brons gegoten.

*Ze houdt haar linkerarm gebogen voor het lichaam. Ze heeft haar rechterhand gebald. In de jurk zijn namen van verzetskranten gegraveerd, zoals *Het Parool*, *Vrij Nederland* en *Trouw*. Op de 90 centimeter hoge sokkel zijn aan de voorzijde regels opgenomen uit *Het lied der achttien dooden*, een gedicht van *Jan Campert* :*

"Maar 't hart dat het niet laten kon schuwt nimmer het gevaar; het weet hoe eenmaal in dit land de vrijheid werd geëerd"

DE EVOLUTIE VAN HET HEERHUGOWAARDS ERFGOEDBELEID

Gerlof Kloosterman, beleidsadviseur erfgoed Gemeente Heerhugowaard.

Cultureel erfgoed is de bron van het verhaal over de geschiedenis van een plek: het maakt het verleden zichtbaar en versterkt zo ons cultureel en historisch besef en daarmee onze identiteit. Het biedt ankerpunten om het heden te begrijpen en om over de toekomst na te denken. Cultureel erfgoed is daarmee ook een inspiratiebron voor vernieuwing in vormgeving, beeldende kunst en bij ruimtelijke ontwikkelingen. En die ruimtelijke ontwikkelingen zijn een belangrijke drager van ons erfgoed. Hoe heeft het gemeentelijk erfgoedbeleid zich de afgelopen jaren ontwikkeld?

Erfgoed als sector

Het is algemeen bekend dat Heerhugowaard vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw een enorme groei heeft doorgemaakt. Deze grote groei heeft het agrarische dorp getransformeerd naar een plattelandsstad. Heerhugowaard was lang eenzijdig afhankelijk van de agrarische sector. Deze sector was in de polder vooral tot wasdom gekomen door de toepassing van kunstmest. Echter na de Tweede Wereldoorlog stagneerde de economische ontwikkeling in de landbouw. De versnippering van de land- en tuinbouwgronden was enorm, bedrijven werden te klein om toekomstbestendig te zijn, veel agrariërs emigreerden en arbeidskrachten keerden de rug toe. Men vond dat er wat moest gebeuren.

De ruilverkaveling moest de landbouw nieuwe impulsen geven, maar zou de eenzijdige economische afhankelijkheid van die sector niet veranderen. Daarom werd ook ingezet op het aantrekken van andere bedrijvigheid. De Zandhorst als bedrijventerrein werd mogelijk gemaakt door het bestemmingsplan met de naam 'Uitbreidingsplan Stationsweg'. En de derde factor is natuurlijk de bekende woningbouw. De ene na de andere wijk is in de loop van een aantal decennia de grond uitgestamp. Deze ontwikkeling heeft tot een omvangrijk ruimtelijk, landschappelijk en maatschappelijk veranderingsproces geleid die we gerust een transformatie kunnen noemen. Dit gebeurde tegen de achtergrond van de wederopbouw, die gekenmerkt werd door optimisme, vernieuwing en een sterk geloof in maakbaarheid. En daar hoorde een moderne uitstraling bij. Bestaande gebouwen werden beschouwd als oude meuk die je beter kon opruimen. Er zijn heel wat stolpen die hun einde vonden als object van een brandweeroefening en het leek alsof de bulldozer regeerde.

Maar het lokale beleid ging om. Mede door het landelijke Monumenten Inventarisatie Project kwam langzaam het besef dat er ook waardevolle gebouwen in de gemeente te vinden waren. Stolpen werden niet langer als automatisme

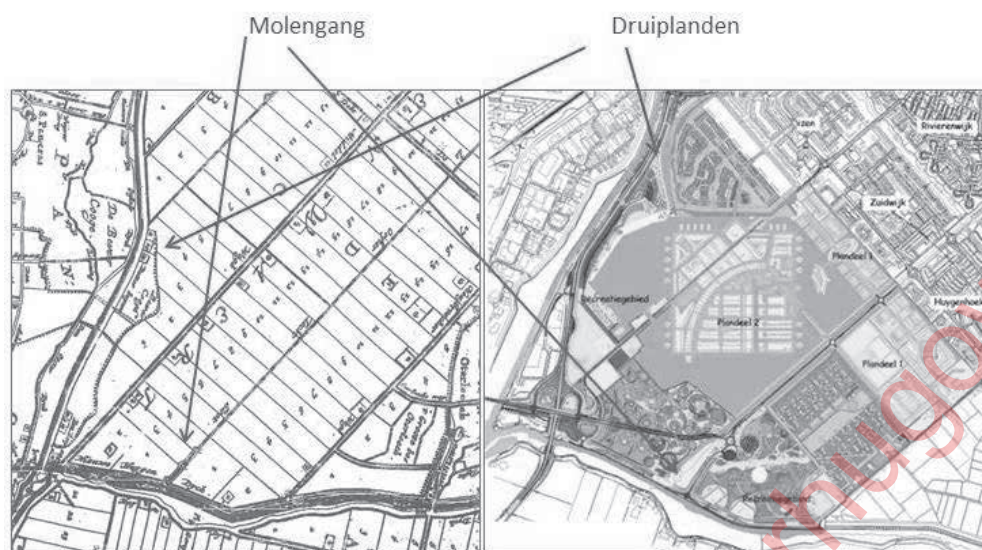
door de gemeente gesloopt. En in navolging van vele andere gemeenten besloot het gemeentebestuur om een gemeentelijke monumentenlijst op te stellen, zodat die cultuurhistorisch waardevolle objecten voor de toekomst behouden zouden blijven. Op advies van de Werkgroep Monumenten Heerhugowaard zijn in 2001 50 gemeentelijke monumenten aangewezen.

De maatschappelijke en ruimtelijke dynamiek in de gemeente vormde een voortdurende bedreiging voor het cultureel erfgoed. Met het aanwijzen van gemeentelijke monumenten is een start gemaakt met het organiseren van de tegenkracht om dit verlies te stoppen. Deze erfgoed benadering staat bekend als 'Erfgoed als ruimtelijke sector' waarin gewerkt wordt aan bescherming en collectievorming. In deze benadering van het erfgoed is het een gegeven dat deze buiten de invloedssfeer van de ruimtelijke ordening valt.

Erfgoed als factor

De gemeente groeit verder in zuidelijk richting. In het kader van de Vinex taakstelling wordt samengewerkt met Alkmaar en Langedijk. Dit nieuwe stedelijk gebied krijgt de naam 'Stad van de Zon' en wordt ingebed in een groot recreatiegebied, het Park van Luna. Voordat deze wijk op de tekentafel ontstaat is onderzoek gedaan naar de cultuurhistorie. De Werkgroep Monumenten beschrijft de waardevolle cultuurhistorische elementen.

Aanbevolen wordt om de assen van de Middenweg, de Jan Glijnsweg en de Oostertochtsloot te handhaven als karakteristieke polderlinten. Gelet op het grote cultuurhistorisch belang wordt aanbevolen om het

Cultuurhistorie Heerhugowaard-Zuid

druipland Butterhuizen met zijn reliëf en zijn contouren in oorspronkelijke staat te handhaven. Het oude Molenland intact te laten en niet te doorsnijden door een weg. En om alle stolpboerderijen te laten voortbestaan. Het advies is grotendeels opgevolgd: de assen zijn gehouden, het Druipland Butterhuizen heeft als Strand van Luna in het ontwerp een nieuwe functie gekregen en het Molenland is met rust gelaten en heeft de hoogste archeologische bescherming opgelegd gekregen.

Het water van het Meer van Luna is een geïsoleerd systeem. Het waterpeil mag 70 centimeter fluctueren. Die peilschommelingen zijn natuurlijk funest voor de stolpen langs de Middenweg. Om de stolpen te laten voortbestaan zijn twee onafhankelijke watersystemen gecreëerd: het recreatiewater en het polderwater langs de Middenweg is gehandhaafd. De watergangen langs de Middenweg zijn dus gescheiden van het recreatiewater. Voor de doorvaarbaarheid is een constructie aangebracht, zodat het polderwater onder het recreatiewater door gaat.

Erfgoed en ruimtelijke ontwikkelingen interacteren al meer met elkaar. Deze erfgoed benadering wordt wel aangeduid als 'Erfgoed als ruimtelijke factor', waarin het erfgoed wordt beschouwd als een van de factoren die een bijdrage leveren aan een hoge leefomgevingskwaliteit.

Erfgoed als vector

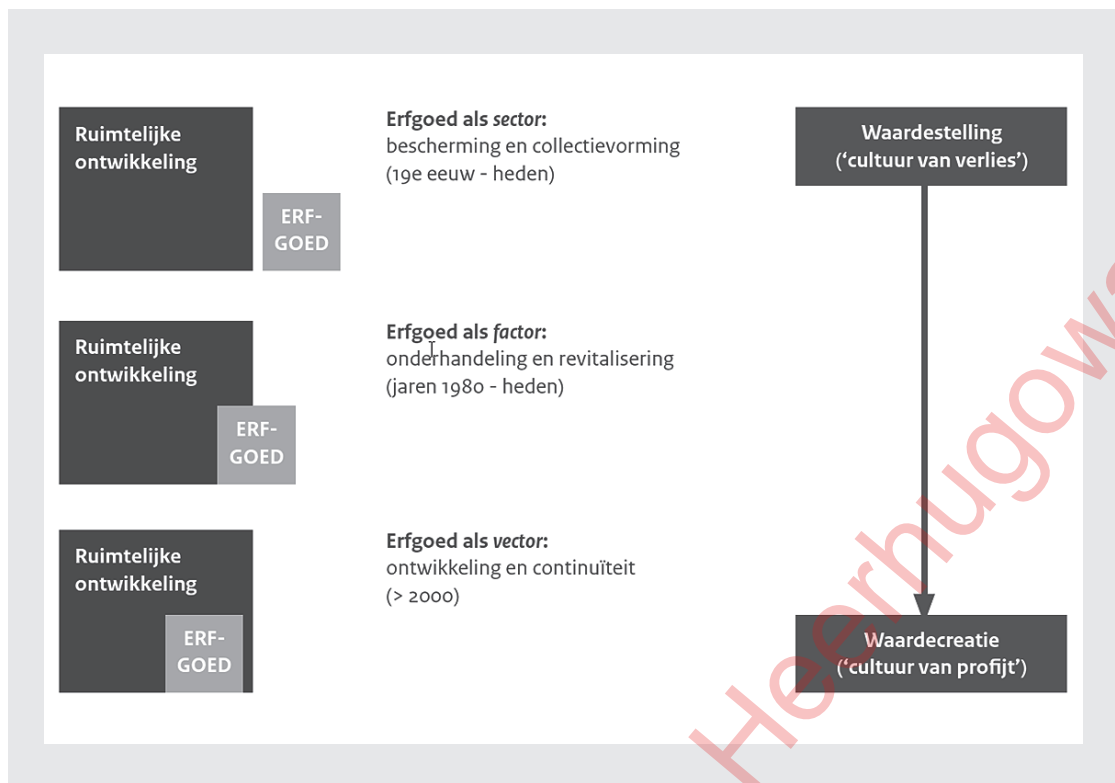
Inmiddels zijn er landelijk grote veranderingen in de monumentenzorg gaande. Het denken over de omgang met monumenten is veranderd. Kenmerken zijn een verschuiving in denken van object naar gebied en in denken van behoud naar ontwikkeling. Ook het denken over de organisatie van de monumentenzorg is veranderd. Cultuurhistorische belangen worden meegewogen in de ruimtelijke ordening, vereenvoudiging van regels wordt nagestreefd en door het herbestemmen van monumenten met nieuwe functies kan

verval en verlies van belangrijke cultuurhistorische waarden voorkomen worden.

Wat zijn de ambities van de gemeente waar het gaat om cultuurhistorie. De gemeentelijke erfgoedambitie is er op gericht om het erfgoed integraal onderdeel van de toekomst te laten zijn. In de afwegingen die we maken moet erfgoed altijd een factor zijn die meegewogen moet worden. De gemeenteraad heeft dit in de Structuurvisie vastgelegd. Voor de actualisatie van het bestemmingsplan Landelijk Gebied zijn de bestaande cultuurhistorische waarden in beeld gebracht.

Tegelijkertijd hebben we de herziening van het bestemmingsplan gebruikt om de monumenten en beeldbepalende panden opnieuw te waarderen. Daarbij is niet alleen van het object zelf uitgegaan, maar ook van de ensemblewaarde van monument en omgeving. U ziet op de linker kaart de nog aanwezige stolpen en rechts de waarderingskaart uit het rapport 'De historisch-geografische inventarisatie van Heerhugowaard'. De geïnventariseerde objecten krijgen in bestemmingsplannen - naast hun primaire bestemming - ook de aanduiding 'Cultuurhistorische Waarde' als dubbelbestemming mee.

En om de serie relatie ruimtelijke ordening en erfgoed af te maken: deze benadering wordt ook wel aangeduid als 'Erfgoed als vector' waarin niet alleen fysieke structuren, maar ook immateriële verhalen en betekenissen van gebouwen, gebieden en mensen een rol spelen.

Omgevingswet

De nieuwste uitdaging die op ons pad komt is de invoering straks van de Omgevingswet. Het instrumentarium van de inrichting van onze fysieke leefomgeving gaat met de komst van de Omgevingswet ingrijpend veranderen. Deze nieuwe wet vervangt niet alleen de bestaande wet- en regelgeving in de ruimtelijke ordening, maar ook op het gebied van milieu, water, natuur, verkeer en vervoer. Doel is om te komen tot een integrale benadering van onze leefomgeving en vereenvoudiging van de regelgeving. Nog meer dan in het verleden zullen erfgoedbelangen afgewogen worden in een veelheid van belangen. De lijn uit onze Structuurvisie 'Erfgoed is een inspiratiebron voor ruimtelijke ontwikkeling' willen we daarin voortzetten. Vanuit de verbrede definitie van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving willen we de toekomst van ons erfgoed borgen in de nog op te stellen omgevingsvisie en in de omgevingsplannen.

De veranderende kijk op erfgoed zorgt voor verschuiving van waardestelling naar waardecreatie, van verlies naar profijt. De verschuiving van de bescherming van het object naar het bijdragen aan vormen en ontwerpen van een kwalitatief goede leefomgeving.

Relevantie Erfgoed

Waarom is cultuurhistorie belangrijk voor Heerhugowaard? Erfgoed kan een rol spelen in het verbinden van het verleden met de toekomst. Want 'Zonder verleden geen identiteit en zonder identiteit geen toekomst'. Om de kennis over Heerhugowaard toegankelijk te maken is het Platform Erfgoed Heerhugowaard opgericht om maandelijks minimaal één activiteit op het gebied van erfgoed in de gemeente aan te bieden. De gemeente gaat er van uit dat deze

aanpak er toe kan bijdragen dat de lokale geschiedenis voor meer mensen gaat leven. Op die manier bezien draagt het erfgoed in de gemeente ook bij aan doelen in het sociale domein: Als je de eigen woonplaats alleen oppervlakkig kent en niet geworteld bent in je omgeving is het lastig om je onderdeel van een sociale structuur of gemeenschap te voelen. Verhalen uit het verleden versterken het besef van identiteit en leveren zo een belangrijke bijdrage om je thuis te voelen.

Samenwerking

Om de historie van de gemeente levend te houden is samenwerking nodig. Er moet aandacht zijn voor monumenten, archeologie, landschap en verhalen over mensen en gebruiken. Iedereen die het erfgoed een warm hart toedraagt zou over de grenzen van de erfgoed sector, de eigen organisatie, gemeente en regio heen moeten kijken en actief de samenwerking zoeken. Dat is nodig als we al datgene uit het verleden dat wij van belang achten, door willen geven aan de generaties van morgen.

Een overzicht van de gemeentelijke monumenten kunt u vinden op:

www.heerhugowaardopdekaart.nl/gemeentelijke-monumenten/category

'Heerhugowaard op de kaart' is een website van het Regionaal Archief Alkmaar

HET NIEUWS- EN ADVERTENTIEBLAD 1938-1939

Petra Aengenheyster

De officiële naam van het blad luidde: "Nieuws - en Advertentieblad voor Heerhugowaard, Oudorp, Oude Niedorp, Hensbroek, Obdam, Oterleek, Sint Pancras, Ursem, Rustenburg, Winkel, Lutjewinkel, Terdiek en N. Niedorp".

Het verscheen vanaf 1934 en werd gratis verspreid onder 2600 huishoudens in deze regio's. Buiten deze - toen nog zelfstandige - gemeenten was de abonnementsprijs 40 cent voor 3 maanden met vooruitbetaling. Werde het opgestuurd naar het buitenland dan kostte het 2 gulden per jaar.

De redacteur/administrateur was dhr. G. Molenaar uit Heerhugowaard-Noord. Hij ontving ook advertenties voor de krant, samen met de heren G. Oudeman, P.A. Zut en Th. Slendebroek, allen ondernemer uit Heerhugowaard. Advertenties kostten 12 cent per regel, familieberichten 10 cent en "zoeklichtjes", de rubrieken aangeboden en gezocht, familieberichten of algemene mededelingen. Deze kostten 50 cent per regel.

De opbouw van het blad

Over het algemeen bestond het blad uit 4 pagina's van het formaat 45 cm hoogte en 30 cm breedte. De eerste pagina was bestemd voor algemene en leerzame onderwerpen zoals astronomie, buitenlandse steden of informatie uit de koloniën. Mocht er interessant binnenlands nieuws zijn werd dit ook op de voorpagina geplaatst. Dit kon de geboorte van prinses Beatrix zijn of het 40-jarige regeringsjubileum van koningin Wilhelmina maar over het algemeen was het bedoeld voor de Heerhugowaardse be-

volking van grotendeels agrariërs. Het berichtte bv. over spaarregelingen, veebedrijven of de opening van de nieuwe KRO studio. Als men niets bijzonders uit de binnenlandse politiek kon plaatsen stond er wel eens een verhaaltje of het plaatselijke nieuws op de voorpagina. Mochten de algemene artikelen te lang zijn werden ze op pagina 3 geplaatst.

Op pagina 2 werden bekendmakingen, het kerknieuws, de rubriek Sport & Spel en mededelingen van diverse verenigingen en de gemeente geplaatst.

Pagina 3 en 4 waren bestemd voor de advertenties van de middenstand en de zoeklichtjes.

Het buitenlandse nieuws

Tot en met 21 april 1938 werd er zelden aandacht besteed aan het buitenlandse nieuws. Vanaf blad nummer 87 ontstond er een nieuwe rubriek, namelijk het buitenlands overzicht.

Door de zich aankondigende crisis in de Europese politiek en de opkomst van het Hitler regime in Duitsland werd er per land commentaar gegeven over de ontwikkelingen. Het was niet duidelijk waar deze informatie vandaan kwam. Misschien uit een of ander landelijk dagblad of uit radio-uitzendingen. Als er berichten letterlijk uit een andere krant werden overgenomen dan werd dit wel vermeld.

Uit het commentaar kan men opmaken dat

men zich als katholieke gemeente niet kon vinden in het beleid van Duitsland tegenover de joden. Men was van mening dat de Nederlanders in 1938 nog zo veel invloed hadden dat ze de Duitse beurs konden laten kelderen door het aanbieden van veel aandelen. Ook in Italië had de pers de Jodenvervolgving "aanbevolen". Als reactie werden in Heerhugowaard damescomités opgericht om geld voor mensen in te zamelen die om hun geloofsovertuiging vervolgd werden.

Naarmate de tijd vorderde publiceerde het blad vaker landkaarten met als titel: de spanning in Europa. Toch was men in oktober 1938 nog redelijk optimistisch over de besprekingen in München tussen Hitler, Chamberlain en Mussolini over de vrede tussen de landen. Dat Duitsland het Sudetenland (Polen en Tsjechoë) mocht bezetten werd becommentarieert met een uitspraak met als strekking: voor wat hoort wat.

De algemene opinie in het blad was er een van hoop. Na het uitbreken van de oorlog vermeldde men dat de Engelse onderzeeërs zich beter hadden moeten voorbereiden op een crisissituatie en over het algemeen was men hoopvol dat veel landen hun neutraliteit zouden behouden. Helaas zijn er geen exemplaren van het blad beschikbaar na 13 dec. 1939.

De middenstand

Er bestond in Heerhugowaard de Neutrale Winkeliers-Nering- en Vakvereniging of middenstandsvereniging onder leiding van de heer P. Glas.

Hun prioriteit was uiteraard het promoten van hun eigen winkels en artikelen. Dat deden ze wekelijks in het Nieuws- en Advertentieblad. Om nog verder de aandacht op deze bedrijven te vestigen hadden de winkeliers het "reisplan" verzonnen. Kocht men bij de aangesloten winkeliers producten of diensten voor 50 cent, dan ontving men een reiszegel. 100 reiszegels inwisselen maakte het mogelijk

aan een jaarlijkse busreis met 200 personen deel te nemen. Niet alleen winkels deden hieraan mee maar ook elektriciens, een autogarage, een smid of een vrachtrijder.

Men plaatste zelfs een fictieve conversatie tussen 2 buurvrouwen in het blad. Ze waren het met elkaar eens dat men zeker bij deze winkeliers moest kopen want ze maakten het voor de gewone huisvrouw mogelijk om met zo'n reisje mee te gaan. Hieronder stond dan een lijst met middenstanders waar deze zegels te verkrijgen waren. Dinsdag, 30 augustus 1938 was het dan zover. Men ging met 7 bussen via Bloemendaal en Zandvoort naar Schiphol. Hier ondernamen 40 personen nog een vliegtochtje. In Amsterdam werd er geluncht en s'avonds was men terug bij Café de Swan, verwelkomt door muziekkorps H.U.G.O. Het blad vermeldde meerdere keren dat dit uitstapje geheel gratis was geweest en aangeboden door 22 ondernemers. In september van hetzelfde jaar werd op verschillende dagen een film over deze dag vertoont.

Ook promotiedagen werden georganiseerd zoals de tour naar het bedrijf de Haas en van Breed, de Nederlandse producent van Sunlight zeep. De firma Groenland bood zijn klanten tegen inlevering van bonnen een reis naar Arnhem aan. Ook de firma die Blue Band in Rotterdam produceerde werd bezocht.

Behalve deze organisatie was er de christe-

Een reisje naar de Sunlightzeep fabriek

lijke vereniging "De Hanze". Zij stonden lijnrecht tegenover de reis promotie van de Neutrale winkeliersvereniging. Ze probeerden duidelijk te maken dat de reis zeker niet gratis was en dat het doel van winkeliers zou moeten zijn om samen voordelig in te kopen en voor concurrerende prijzen te verkopen. Toch werd er door verschillende leden op gewezen dat dit klanten zou kosten. Uiteindelijk besloot men om toch helemaal te stoppen met deze promotie waar verschillende leden al aan waren begonnen. Ook probeerde men om de bevolking bewust te maken dat het beter was om bij Heerhugowaardse bedrijven te kopen dan zulke buiten de gemeente; ook al waren deze goedkoper.

Feestdagen

In een katholieke gemeente zou men kunnen denken dat de middenstand bijzondere aandacht besteedde aan de religieuze kalender. Maar voor Pasen en Pinksteren werden alleen maar gebak, luxe bonbons en koekjes aangeboden. Uiteraard adverteerde ook de kapper voor deze gelegenheden. Aan Moederdag deed de middenstand niets, behalve dat advertenties van de kappers geplaatst werden.

Eind november begon men met het adverteren voor de Sint-Nicolaas cadeaus. Dit in tegenstelling tot vandaag als de chocoladeletters al in september in de winkel liggen.

Uiteraard moesten de dames eerst weer naar de kapper. Tegelijk konden ze voor het aanstaande feest parfums en zeepjes meenemen. Alle bakkers boden strooigoed, banketletters en luxe bonbondozen aan.

Over het algemeen waren de aanbevolen cadeaus eerder praktisch dan luxe. Men gaf elkaar dus huisraad - van lakens tot schotels, kleding, schoenen en pantoffels, auto-onderdelen, stofzuigers en zoals de firma Piet Luken uit Obdam het noemde: nuttige en degelijke Sint-Nicolaas cadeaus. Zelfs juwelier Mienes probeerde zijn assortiment als praktisch aan te bieden. Men moest zeker de pendules Bimbam als cadeau willen hebben. Mocht men van plan zijn om binnenkort te gaan trouwen dan waren in de Sinterklaastijd de verlovingsringen in de aanbieding en Gero zilver en plastic vazen hoorden ook tot het assortiment. Opvallend was dat er geen speciale aanbiedingen voor kindercadeaus waren. Als er al spellen aangeboden werden benadrukte de winkelier dat het ook vermaak voor de volwassenen zou kunnen zijn.

Met Kerstmis werd niets aan cadeaus gedaan. De midden-

Waarom adverteert U??

Het antwoord is verbluffend van eenvoud, waarde lezer: Om Uw producten, Uw aanbod aan het lezend publiek bekend te maken.

Waarom adverteert U **in dit blad??**

Weet U wel, dat:

dit blad
wekelijks verschijnt met een oplage van **2600 exempl.**, die **huis aan huis** bezorgd worden?? Dat dus ook **uw advertentie** dus UW AANBOD in 2600 gezinnen in den geheelen omtrek gelezen wordt??

Zegt U dit niets?? **ELK GOED ZAKENMAN** adverteert dus **IN DIT BLAD.** Het is zijn belang!!!!

stand bood hoofdzakelijk gebak en kerstkransjes aan. Ook kerstbeelden, kerstbomen en kerststallen stonden in de advertenties. Buiten dit werd er alleen maar reclame gemaakt voor de Philips radio's. Men kon dan tijdens de Kerstdagen programma's "uit de hele wereld" beluisteren.

Maar tijdens de kerstdagen van 1939 was er nog een bijzondere attractie waarop de middenstand de bewoners van Heerhugowaard en omstreken graag attendeerde. Het had namelijk al een tijdje gevoren en met speelde in op de behoefte tot schaatsen door het aanbieden van schaatsen slijpen, het attent maken op warme kleding en oorwarmers en de verkoop van veters, "moderne tuigen" en ander toebehoor voor de winterpret.

Tijdens Oud en Nieuw stonden de advertenties bol van de alcoholische dranken, koekjes en taarten.

De Swanner of Zwanner Kermis

Naast de religieuze feestdagen was het belangrijkste evenement van het jaar de Swanner Kermis. Deze kermis in juni was de grootste plattelandskermis in de regio en trok erg veel bezoekers. Van zondag tot en met dinsdag was men in feeststemming. Ook hier zorgde de winkeliersvereniging in het plaatselijke nieuws voor de nodige aandacht. In 1938 werden de lezers geattendeerd op de dansavonden bij de heer Wester en bij de heer Rus, eigenaar van de Swan. Als men toch bij Cafe Wester was kon men de kinderen blij maken met Vallentgoed's luchtschommel. Op maandagavond werd in een zaal van de Swan de komedie "Geen dubbeltje in z'n zak" door toneelvereniging De Harmonie vertoont. In het "Wapen van Heerhugowaard" organiseerde men 3 dagen lang

non-stop muziek met behulp van een accordeonist en ondertussen vermaakte de goochelaar en telepaat Emil Moretti, die ook al voor het koningshuis was opgetreden, het publiek. Ook bij Café Veenboer moest het een vrolijke tijd worden met Johny en de Klavierboys. Hier werd zelfs reclame gemaakt voor bier op ijs. In het jaar 1939 gebruikte de middenstand een andere advertentiestrategie. In het plaatselijke nieuws werd de denkbeeldige bezoeker van de Kermis langs alle straten in Heerhugowaard geleid en werd uitgelegd welke aanbiedingen en lekkernijen elke middenstander aan te bieden had.

Geen middenstander laat zich de gelegenheid ontgaan om in het advertentieblad de aandacht te trekken. Iedereen probeerde natuurlijk om een graantje mee te pikken ook al was de connectie met de kermis soms wat ver gezocht. Zo bood garage Pot plaatsen aan voor een rijwielstalling. Zure haring, koekjes, sigaren en nieuwe schoenen om er piekfijn uit te zien en uiteraard voor de dames een nieuwe permanent.

Was men niet zo'n "kermisganger", kon men nog steeds bij alle cafés terecht voor een rustig partijtje biljarten of kaarten. En voor de echte thuisblijvers werd door H. Veenboer een hele reeks alcoholische dranken tegen een redelijke prijs aangeboden.

Evenementen en initiatieven

Lang voor de tijd van het elektronische vermaak - er was alleen de radio en eventueel de bioscoop - was het noodzakelijk om zelf voor amusement en tijdverdrijf te zorgen. Er bestonden talloze verenigingen en initiatieven voor goede doelen waar men tijd samen kon doorbrengen en soms nog iets voor het sociale leven van de gemeente kon doen.

Uiteraard werd voor kermissen en bals in de diverse andere

Jan Moeijes en zijn vrouw Grietje Rus
op hun motorfietsen

gemeenten dan Heerhugowaard geadverteerd door cafés en verenigingen.

Heel veel evenementen werden door de rooms-katholieke kerk georganiseerd. De rooms-katholieke dames zangclub gaven regelmatig liederen- en toneelvoorstellingen. Ook werden er middagen voor kinderen georganiseerd met Gregoriaanse gezangen, en zangspelletjes waarin de kinderen mee konden doen.

Toneelvereniging Pius XI begon in 1938 met de studie voor de voorstelling "Als het geweten spreekt". De Nederlandse rooms-katholieke blindenbond gaf 's middags voor kinderen en 's avonds voor volwassenen een filmvoorstelling. Ook de rooms-katholieke jeugdclub

"De Kruisvaarders" vertoonde films voor de jeugd. Er bestond echter ook een jeugdclub van de Hervormde Kerk. In 1938

Swanner kermis in 1913 voor café de Landbouw aan de Middenweg. Daar is nu een chinees restaurant. Daarachter was vroeger het winkeltje van Teuntje Zut, nu Koos Rood witgoed
Foto gemaakt door de dorpsfotograaf Specken, hij had een kaperszaak in De Waard

Heer-Hugo-Waard. Kermis 1913 Foto Specken

*Turnvereniging T.O.G.
Uitvoering of wedstrijd op het oude S.V.W. terrein aan
de Middenweg waar nu de Sportlaan is.
Omstreeks 1935*

werd een buitendag bv. begonnen met een kerkgang, een steekspel op een sportterrein en een toespraak van een dominee uit Alkmaar en een rijmwedstrijd.

Op sportief gebied waren er de voetbalvereniging, de biljartvereniging, en de damvereniging. Harddraverij "Steeds vlugger vooruit" hield een handicapwedstrijd. Tevens werden er loten verkocht om geld voor de vereniging te kunnen inzamelen. Na afloop van het evenement werd er door de heer Groenland een bal georganiseerd. Ook was er de turnvereniging T.A.V.E.N.U. waar veel Heerhugowaarders lid van waren. Jan Moeijes nam op een BMW motorfiets deel aan een driedaagse wedstrijd door Duitsland, België en Nederland. Aan al deze evenementen werd in het blad aandacht besteed. Bij voetbal- en turnwedstrijden werd de uitslag gepubliceerd en uitvoerig besproken.

Muziekvereniging H.U.G.O gaf regelmatig concerten en luisterde diverse feesten op. Muziekvereniging "Onder Ons" organiseerde eveneens concerten en gaf een bal voor donateurs en een voor het Heerhugo-waardse publiek.

Heerhugowaard was ook lid van het Centraal Genootschap voor kinderherstelling en vakantiekolonies. Een afgevaardigde werd hiervoor naar de algemene vergadering gestuurd. Verder meldde het blad dat de Commissie voor ouden van dagen geld vroeg en of men een auto ter beschikking wilde stellen om de oude medebewoners een leuke

dag te bezorgen.

Er werden ook diverse collectes in het blad aangekondigd zoals het verkopen van zomerpostzegels en geld inzamelen voor de blindeninrichting Wolfheze. Men maakte melding van de opbrengst hiervan en bedankte de dames voor hun inzet. Al deze thema's en nog veel meer werden in een blad van 4 pagina's verwerkt. Was men zich als lezer ervan bewust dat de middenstand de inhoud domineerde en uitkoos, en was er geen verdere behoefte aan meer informatie, dan was het eigenlijk niet nodig om nog een dagblad te lezen.

De familie Schouten

In een wankel platte boot,
varen twee mannen door de sloot.
De boot van hout is zwart geteerd,
heeft kop noch staart en is verweerd.
en oud en kent de luxe niet;
hij is van Jan Schouten en broer Piet.

Zolang ik mij herinneren kan,
varen de broeders Piet en Jan
het bietenblad van hun land,
aan de Oostertocht naar de overkant.
Bestemd voor de koeien en het paard,
dat heel moe is en hoogbejaard.

Het paard trekt kar, ploeg en eg
en brengt hele vrachten weg.
En na wat lijfelijk gepoets,
volgt 't inspannen voor de koets.
En ik zag hoe Opie Schouten, krom
erg moeizaam in de wagen klom.

Opie Schouten! Was ze jong geweest?
Mooi en vrolijk, of soms bedeesd?
Droeg ze ooit eens korte rokken,
kleurig met ruiten of met blokken?
Had zij weleens rechttop gestaan,
was ze ooit eens naar een bal gegaan?

Oh, wat heb ik veel nagedacht
over haar, als ik er te lopen placht,
en ik volgde haar met zijn ogen.
Bijkans dubbel gebogen,
gaat zij in haar lange rokken,
schommelend langs schuur en hokken.

Boent emmers en de melkbussen,
en strooit kruimels voor de mussen.
Zij plukt de spruitjes op het land
en raapt de appels in een mand.
Piet legt ze op de zolder neer,
voorzichtig, naast de dirkjies peer.

Jan kan, hoewel zeer goed van aard,
danig mopperen op zijn paard.
Ach dat paard, dat moest zo zwoegen,
maar was te oud om nog te ploegen.
Daarom ook staat het dikwijls stil,
en dat is iets wat Jan niet wil.

Jan kaart graag, zoals hoogjassen,
een spel van bieden en van passen.
Al jaren speelt hij met mijn vader,
daarom sta ik hem wat nader.
Zodat ik eens appels plukken mocht
en de plank overlopen over de tocht.

Broer Piet, een ietwat stille man,
daar krijg ik moeilijk hoogte van.
Steeds rookt hij een pijpje, die Piet,
maar ergens heengaan doet ie niet.
En dan die passen die hij neemt,
die zijn heel groot en dat is vreemd.

Ook heb 'k de vader nog gekend,
die had lupus, die arme vent.
Daarover werd niet gesproken,
maar de man moest schier gebroken
zijn geweest van pijn en van verdriet,
maar dat tonen Westfriezen niet.

Ik zie voor mij zoals het was,
geen mens liep toen uit de pas.
Het leed, de zorg, de pijn, 't gezwoeg,
Dat was iets dat men lijdzaam droeg.
Zij hebben heel de weg doorlopen,
de Schoutens, maar Petrus' poort stond open!

1985 Bert Sprenkeling

Een paar correcties

NOG EVEN TERUG NAAR DE WINKELTJES IN VEENHUIZEN

In de vorige Overhaal (2017) schreef Ab Klomp een uitgebreid artikel over de middenstand in Veenhuizen. Op zich was de beschrijving van alle winkels en bedrijven compleet. Door een foutje van de redactie zijn de afsluitende zinnen van dit verhaal en de daarbij geraadpleegde bronnen echter niet vermeld welke wij hierbij alsnog weergeven.

Onze excuses voor deze fout!

De vergeten tekst

Ondanks het verdwijnen van de winkeltjes uit Veenhuizen is het er heerlijk wonen. Er is nog veel saamhorigheidsgevoel. Bij de bouw van het Dorpshuis waren er voldoende vrijwilligers te krijgen om de klus te klaren en wel bijna 90% van de werkzaamheden zijn door vrijwilligers gedaan.. Bij het opknappen van de kerk waren er ook steeds voldoende vrijwilligers om te helpen. Het Dorpshuis en het Kerkje worden door vrijwilligers gerund.

Bronnen:

Bert Jansen en Gertjan Aalders, Een aflopende zaak: portret van de kleine middenstand, Groningen, Stichting Discursief, 1990 in: Aat Wit, Het onderzoek naar de verdwenen middenstand, Historisch Niedorp nr. 50, mei 2008, pag. 11

Ed Dekker, Veenhuizen van vroeger. Een oud dorp in jong Heerhugowaard, Hensbroek, 1993

Henk Komen, Stolpboerderijen in Heerhugowaard. Historie van de stolpboerderijen in Heerhugowaard, hun eigenaren en bewoners. Deel 3. Schoorl, Pirola, september 2011

Anna Beers, e.a. De Noordender Neringroute. Uitgave: Katorze en Comité 2000, 2 april 2000 Kasboek Diaconie 1896-1946 www.ifihenisnow.eu/nl/verhalen/napoleon-opdoortocht

Foto's Donkereweg 11, Kerkweg 10, 30 en 34: De Noordender Neringroute.

Foto's Dijkweg 7a en 11: Veenhuizen van Vroeger

Dankbetuiging:

Nico Buter heeft geholpen met de winkeltjes aan de Veenhuizerweg en voorzag me van het boekje: De Noordender Neringroute.

OPGRAVING MIDDELEEUWSE KERK IN VEENHUIZEN

Van Henk Komen kwam het verzoek om een aanpassing in de inleidende tekst van bovenstaand artikel. Echter, De Overhaal (2017) lag al bij de drukker zodat wijziging niet meer mogelijk was.

De tekst moet zijn:

De sloper van het oude gebouw is de firma Daalder en de aannemer van het nieuwe kerkgebouw is Piet Nap. Zijn zoon Klaas Nap maakt het ontwerp.

HET DRAMA VAN RUSTENBURG EN "HOUTLUST", 11 OKTOBER 1944

Gemma Groot

En zo is het gebeurd!

Van Nederlandse verzetszijde sneuvelde op de brug over de Schermerringvaart één man. Eén raakte gewond en werd later gefusilleerd. Eén boerderij werd uit wraak in brand gestoken en de boer, zijn vader en vier verzetsstrijder op het erf doodgeschoten. Van degenen die mee hadden gedaan verloren er later nog drie voor een vuurpeloton hun leven. Hoeveel Duitsers en Nederlandse landwachten aan de andere kant zijn gewond en omgekomen, is nooit bekend geworden.

Zo begint de Brochure over het Drama van Rustenburg en "Houtlust", geschreven in 1976 door J.J. Schilstra. Een brochure met het verhaal over dit drama en daarbij prachtige tekeningen, van Henk Tol (1931-1987, Midden Beemster). Schilstra schrijft in dit verhaal regelmatig dat de mensen die daarbij betrokken zijn geweest en die daarbij hun leven hebben verloren niet vergeten mogen worden. Vandaar dat wij zijn verhaal hier nog een keer vertellen.

Wat is er gebeurd in de nacht van 10 naar 11 oktober 1944?

Er zou in de nacht van 10 oktober een wapendropping plaats vinden op het terrein "Lobster" in de Wogmeer, door een Engels vliegtuig. Een vrachtwagen met 9 man, zou vanuit de Schermer de wapens gaan ophalen en naar Amsterdam brengen. Deze wapens waren bestemd voor de ondergrondse strijdkrachten. Dit was een gevaarlijke onderneming, Duitse soldaten, "de groene politie" lagen altijd op de loer. Vaak ging het goed. Deze keer liep het mis.

Bij deze actie verloren op die dag, 11 oktober 1944, zeven mensen hun leven. Op het verzetsmonument in Stompeteren op het kerkhof, staan de namen van de omgekomen verzetsmensen: Namen van hen die veel te jong gestorven zijn, en omkwamen voordat de vrijheid kwam en daarmee het einde van de Duitse bezetting.

In 1944 behoorden tot de verzetsstrijders van overste Wastenecker verschillende secties, gevormd door jonge mannen uit de Schermer en het gebied er omheen.

- Diegenen die voor het vervoer van de wapens zorgden in de vrachtwagen waren: Koos van den Berg, Jan Admiraal, Piet Brunekreef, Gerard Veldman, Jan Wagenaar, Piet Wagenaar, Jan Walter, Frans van der Zeijden en Arthur Brown, een neergeschoten piloot.

- De bewaking van de wegen en bruggen werd verzorgd door Nico Waterdrinker, Dolf Bakhuis, Herman van Gent, Niek Glorie, Huib Kieft, Jan van Rooy, Lef Schuuring, John Stevens en Hil Toepoel.

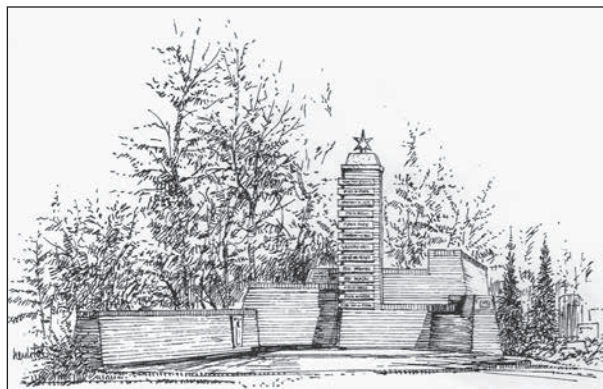
- Het toezicht op het afwerpterrein: Ad Paling, Ben van Eerde, Car Hassing, Harry Heidekamp, Theo Mes, Jaap Mulder, zijn broer Jan Mulder en Cor Roos.

Zij stonden allen onder "oom Theo", schuilnaam voor luitenant-kolonel van Eekelen. Hij had met Wim Stomps de algehele leiding en zij bevonden zich in die rampnacht in de Wogmeer.

Het afwerpterrein voor de wapens uit Engeland, was een weiland van boer Grootes in de

<i>Dirk de Boer, 11 oktober 1944</i>	<i>Piet Wagenaar, 11 oktober 1944</i>
<i>Piet de Boer, 11 oktober 1944</i>	<i>Jan Walter, 11 oktober 1944</i>
<i>Johan de Jong, 11 oktober 1944</i>	<i>Rein Witteveen, 13 april 1942</i>
<i>Piet Koning, 6 april 1945</i>	<i>Frans van der Zeijden, november 1944</i>
<i>Floor Niele, 11 oktober 1944</i>	
<i>Johannes de Reus, mei 1945</i>	
<i>Wim Spierenburg, november 1944</i>	
<i>Gerard Veldman, 11 oktober 1944</i>	
<i>Jacob Wagenaar, 4 februari 1945</i>	

De namen op het monument
in Stompeteren

Wogmeer. Toen Radio-Oranje uit Engeland de codezin: "Avondrood, water in de sloot", uitzond, wist een klein groepje verzetsstrijders wat dit betekende.

Maar op 11 oktober, 's nachts om 3 uur, werden de wapens niet gedropt. De Engelse piloot kon het terrein niet vinden. De lucht was donker en zwaar bewolkt, zodat de piloot de lichtpunten waarschijnlijk niet heeft kunnen zien, maar ook omdat een Duitse jachtjager hem achtervolgde. Hij vloog met zijn lading weer terug naar Engeland. Op de grond was alles voor de ontvangst en het vervoer klaar. De vrachtauto die nodig was, reed in de nacht, rond half 4, weg van boerderij "Houtlust". Naast de chauffeur, Piet Wagenaar, zat de commandant, Gerard Veldman. In de ruimte tussen de laadbak en de cabine stonden Jan Admiraal en Jaap Wagenaar, ieder gewapend met stenguns in de aanslag. En achterin reden mee Koos van den Berg, Piet Brunenkreef, Jan Walter, Frans van der Zeijden en Arthur Brown. Verzetsstrijders, maar gewone mensen uit de samenleving: groenteboer, drukker, vervoerder, ambtenaar, monteur.....

Bij het naderen van de brug brandde er een groen licht, alles veilig. Maar.... het was niet veilig.

Nadat het vliegtuig zijn lading niet had gedropt, werd de actie voor iedereen afgeblazen. De sectie van Nico Waterdrinker had pech, zij fietsten richting Rustenburg en toen ze bij de brug kwamen bleek zich daar een groep Duitse soldaten en landwachters te bevinden. Er werd kort geschoten, de groep van Waterdrinker kon zich echter redden in de bermen en in nabijgelegen boerderijen. De Duitsers vonden de lantaarns met het groene en rode licht. Ze zetten een val op door het groene licht te laten schijnen toen de vrachtauto naderde. Er was namelijk niemand die de vrachtwagen nog op tijd had kunnen waarschuwen...

De Duitsers vuurden het eerst. Gerard Veldman was onmiddellijk dood. Jan Admiraal en Jaap Wagenaar schoten daarop hun stenguns leeg tot er geen schot van de andere kant meer kwam. Uit gesprekken is vast komen te staan, dat tussen de 14 en 20 van hen zijn gedood. De vrachtauto was defect. Frans van der Zeijden was gewond het riet ingekropen. Hij is de volgende morgen door de Duitsers gevonden en opgepakt. Hij ontbrak dan ook, toen de anderen bij hun vlucht naar Matthijs Koning in Stompetoren in de berm dekking moesten zoeken terwijl de eerste Duitse overvalauto's voorbij raasden.

De vraag naar het waarom van de aanwezigheid van de Landwacht in de nacht van 10 op 11 oktober 1944 is nog steeds weinig bevredigend beantwoord. Naar een naoorlogse verklaring van de Alkmaarse Hoofdlandwachter **Van Der Spek** had de Landwacht die avond opdracht mensen te ronselen voor het Oostfront. De regionale Landwachters bleken echter weinig trek te hebben in een dergelijk ingrijpende taakstelling en ze besloten op patrouille te gaan. Men mag zich echter ook afvragen of de vijand met de ligging van het terrein in de Wogmeer op de hoogte was.

In het blad 'De Opmaak' van december 1998 verscheen een artikel dat de dropping verraden zou zijn. Een scholier die

op de hoogte was van de dropping zou dit verteld hebben aan een schoolkameraad wiens vader bij de Landwacht zat. Daarbij zou hij vermeld hebben dat een vrachtauto uit De Schermer gebruikt zou worden om de wapens die gedropt zouden worden op te halen. Natuurlijk kan dit een rol gespeeld hebben, maar het feit dat pas in de loop van de avond via de BBC een slagzin voor de tweede keer uitgezonden werd om daarmee aan te geven dat de dropping definitief door zou gaan, maakt deze redenering twijfelachtig.

Henk Ranzijn, in het hoofdkwartier aan de Noordervaart, bij Matthijs Koning had weinig tijd toen rond half zes de ramptijd binnentkwam. Annie Koning, Koerierster, snelde naar Alkmaar om dokter Leeuwenberg te halen voor behandeling van de gewonde. Dat was Jaap Wagenaar, wiens duim was afgeschoten.

Jan Admiraal en Henk Ranzijn gingen toen snel naar "Houtlust" om een grote hoeveelheid wapens van vorige droppingen weg te halen. Die wapens werden ondergebracht in de gierkelder van Glijnis, ook aan de Zuidervaart.

Zij waren kwart voor zeven daarmee klaar. Floor Niele en Johan de Jong bleven voor bewaking in "Houtlust" achter. Wie niets te vrezen hadden gingen naar huis.

Toen kwam de tweede ramp. Frans van der Zeijden werd geprest namen te noemen, hij wist weinig, maar hij kende de naam "Houtlust". Zelf werd Frans een maand later in Alkmaar bij de Wilhelminalaan door de Duitsers gefusilleerd.

Om half 10 op 11 oktober 1944, stonden de Duitsers voor de boerderij "Houtlust".

- De vader van de boer, Dirk de Boer, werd doodgeschoten, vluchtend naar zijn huis vlakbij.
- Piet de Boer zelf mocht nog afscheid nemen van zijn vrouw en twee kleine kinderen, een van vijf maanden en een van twee jaar. Toen maakte Duitse kogels op het eigen erf een einde aan zijn leven.
- De boerderij werd in brand gestoken
- Floor Niele en Johan de Jong moesten schuilplaats in het brandende hooi verlaten en werden buiten door gewerschoten gedood. Dit lot deelde ook Piet Wagenaar en Jan Walter, die na alle spanningen een kopje koffie waren blijven drinken.

- De Duitsers voerden het vee af, maar vonden geen wapens
- Nog een tweede boerderij, die van Timmerman, met Kater als pachter, raakte in brand en alleen die mocht door de brandweer uit Alkmaar worden geblust

"Houtlust" werd herbouwd, maar voor Trien de Boer-Stam, direct na de ramp door Jan van Maarleveld naar haar ouders in de Wijde Wormer gebracht, was geen heling van wonden mogelijk. Ze woonde nog jaren op de nieuwe boerderij en trok toen naar Bergen.

Zij kan door haar werkzaam leven voor anderen, met trots en verdriet op het verleden terugzien. En de kinderen op hun vader. Maar het is een schrale troost.

Voor de overigen nog in leven, is dit alles een brok herinnering, dat nauwelijks verwerkt, nooit tot in de kleinste bijzonderheden, zal worden vergeten. Door hen niet. Door ons niet. Zeker niet als dit verhaal wordt doorverteld.

Bronnen:

J.J. Schilstra: Brochure 1976, Het drama van Rustenburg en "Houtlust"

Tekeningen: Henk Tol (1931-1987, tekenaar uit Midden Beemster

W. Mugge: Verhaal over De slag bij Rustenburg

"Houtlust" herbouwd

HOE KWAM VEENHUIZEN AAN ZIJN DIONYSIUS?

Henk Komen

In 1965 werd de oude kerk van Veenhuizen gesloopt. Er kwam een modern kerkgebouw voor in de plaats, echter zonder toren. Daarom moest de uit de kerktoren afkomstige luidklok tijdelijk opgeslagen worden. In 1983 werd naast de huidige kerk een klokkenstoel gebouwd als onderkomen voor deze uit 1460 daterende luidklok die tot een van de oudste in Nederland behoort. Het is een kleine luidklok van 258 kilo en heeft een diameter van ca. 75 cm en een hoogte van ca. 57 cm. Ter vergelijking: de zwaarste luidklok (met de naam Salvator) in de Domtoren in Utrecht weegt maar liefst 8000 kilo en dateert uit 1505. Zoals zoveel middeleeuwse luidklokken, heeft de klok in Veenhuizen een naam, namelijk Dionysius. Dat is te lezen in de tekst op de klok: **DYONICIUS IS MYN NAEM MYN GHELUYT SY GODE BEQUAEM. Daarachter staat de ouderdom van de klok: INT JAER ONS HEREN MCCCCLX.**

*Foto rechts:
De uit 1460 daterende
luidklok van Veenhuizen.*

Over de herkomst van de Veenhuizer luidklok en waarom deze klok de naam Dionysius draagt, is vrijwel niets bekend. In 1867 werd in Heerhugowaard-centrum een nieuwe katholieke parochie gesticht. In de oprichtingsbrief van de Haarlemse bisschop Wilmer staat dat Dionysius de patroonheilige zal worden van de nieuwe Heerhugowaardse parochie: 'Welke parochie wij stellen onder de bescherming van de Heilige Dionysius, de Areopagiet, martelaar en bisschop, die vroeger reeds patroon was van de vermelde opgeheven kerk van den Heerhugowaard'. Met de opgeheven kerk wordt de katholieke schuilkerk in Veenhuizen bedoeld. Deze stond midden in het land van Veenhuizen, halverwege de huidige protestantse kerk en de molen van Veenhuizen. Vermoedelijk op last van aartspriester J. van Banning werd de schuilkerk in 1822 gesloten. Die schuilkerk zou dus, volgens de oprichtingsbrief, gewijd zijn geweest aan Dionysius. Het is echter nooit achterhaald hoe de naamgeving van de Veenhuizer schuilkerk tot stand is gekomen (Lantman, 1992). De bisschop gaat er blijkbaar vanuit dat de naam van de oude luidklok van Veenhuizen wel dezelfde zal zijn geweest als de patroonheilige van de oorspronke-

lijke parochie van Veenhuizen. De naam Dionysius zou vervolgens over zijn gegaan op de schuilkerk nadat de Veenhuizerkerk eind 16e eeuw de katholieken was ontnomen en in protestantse handen kwam. De historica Carla Rogge, die veel heeft geschreven over het kerkje in Veenhuizen, schrijft: 'Dat men in Veenhuizen een Dionysiusklok wilde hebben, zal samenhangen met het feit dat het middeleeuwse kerkje hier eveneens gewijd was aan de heilige Dionysius' (Rogge, 2006). Zij legt een directe relatie tussen de naam van de klok en de patroonheilige van de oude parochie Veenhuizen. Volgens haar zou de naam op de luidklok dezelfde zijn als de patroonheilige van de oude kerk van Veenhuizen. Toch is het zeker geen regel dat klokken genoemd worden naar de patroonheilige van de parochie. Er hoeft geen verband te zijn tussen de naam Dionysius op de luidklok en de patroonheilige van de oude parochie Veenhuizen.

Ontstaan Veenhuizen

In de vroege middeleeuwen hadden de nieuw gestichte dorpjes aanvankelijk een geografische naam. Als er dan een kapel (capella) of kerkje (kercha) gesticht werd,

was het gebruikelijk dat dit kerkje gewijd werd aan een heilige die dan de patroon (beschermer) werd van de kerk. We zien dan in de oude bronnen dat deze dorpjes genoemd zijn naar hun patroonheiligen (patrocinia). Veel van de informatie die ons over patrocinia van kerken ter beschikking staat, dateert pas uit de late Middeleeuwen (Numan, 2005). Het goederenregister van de Sint Maartenskerk in Utrecht en de kerkenlijsten van de abdij in Echternach, die beide van vóór 1200 dateren, leveren ons de oude namen van de toen bestaande parochies. Een voorbeeld hiervan is de naamgeving van de dorpen van Langedijk. Aanvankelijk hadden ze een geografische naam, namelijk Schoorlouwde. Na de stichting van de kapellen zien we hier dat de namen van de patroonheiligen Sint Maarten, Sint Jan en Sint Pieter worden gebruikt. Die verdwijnen uiteindelijk weer en de geografische namen Noord- en Zuid-Scharwoude hebben het pleit gewonnen, hoewel Oudkarspel (Sint Maarten) geen zuivere geografische naam is. Er zijn ook voorbeelden in onze regio van plaatsen die hun patrocinia behielden zoals Sint Maarten en Sint Pancras.

Door die oude goederenlijsten weten we nu nog welke de oorspronkelijke patrocinia waren van de parochies die vóór 1200 zijn ontstaan. De later gestichte parochies komen niet voor in deze lijsten en ook Veenhuizen vinden we daarin niet terug. Veenhuizen wordt pas voor het eerst genoemd in een oorkonde van de graaf van Holland uit 1289 en vervolgens in een belastinglijst van de Domkerk in Utrecht uit 1389. De naam van de patroonheilige van Veenhuizen wordt daarin niet vermeld. Het is dan ook zeer onwaarschijnlijk dat Veenhuizen vóór 1200 is ontstaan. Veenhuizen vormde namelijk het laatste stukje van de veenontginning van het Geestmerambacht die vanuit de duinstrook van Schoorl en Bergen plaatsvond in oostelijke richting. Die veenontginning, zo wordt nu algemeen aangenomen, kunnen we dateren tussen ongeveer 900 en 1100. Uit de opgraving bij de kerk van

Veenhuizen in 2017 zijn geen vondsten gedaan ouder dan 1300. De stichting van de kerk is een late stichting die we ergens moeten plaatsen tussen 1200 en 1300 (Komen, 2017).

Sint Maarten

Elke kerk is of was gewijd aan een heilige. Deze heilige was de beschermer van de kerk en haar parochianen en wordt patroonheilige genoemd. Aanvankelijk bepaalde de eigenaar van een kerk welke heilige de beschermer van de kerk werd. Later was dat de bisschop. De vroegste kerken waren gewijd aan heiligen die in nauwe betrekking hebben gestaan tot Christus, zoals Maria, Johannes de Doper en de apostelen Petrus en Paulus. Daarnaast komt Sint Maarten (Martinus) veel voor. Zijn naam behoort tot de oudst gebruikte patroonheilige in ons land. De oorzaak hiervan is de verovering van de Nederlanden door de Franken omstreeks 700. Met de Franken kwam ook het christendom en werden er kapellen gesticht. Er waren twee heiligen die door de Franken zeer werden vereerd. Allereerst was dat Martinus. Hij werd omstreeks 316 in Hongarije geboren. Als soldaat in het Romeinse leger werd hij in Amiens in Frankrijk geleverd. Daar ontmoette hij een bedelaar die in lompen was gehuld. Hij sneed een deel van zijn mantel af en gaf het aan de bedelaar. Hij verliet vervolgens het leger en leidde een vroom leven en werd bisschop van de Franse stad Tours. Hij overleed omstreeks 397. Kort na zijn dood begon men Sint Maarten al te vereeren. Als patroonheilige was zijn naam voor de Franken zeer belangrijk. De eerste kerk in Utrecht kreeg zijn naam. Elf kerken werden in Noord-Holland gewijd aan Sint Maarten. Zes hiervan staan in West-Friesland.

Sint Dionysius

De tweede heilige van de Franken was Dionysius. Hij werd door de paus in het midden van de derde eeuw naar Frankrijk gezonden om het christelijke geloof te verkondigen. Als eerste bisschop van Parijs werd hij rond 280 van het leven be-

De heilige Dionysius, bisschop van Parijs (Saint Denis) die volgens de legende, na te zijn onthoofd, zijn hoofd in zijn hand droeg.

roofd. De Fransen kennen hem onder de naam Saint Denis. Pas rond 824 verscheen er een uitgebreid verslag van de wijze waarop hij zijn einde vond. Het vonnis zou voltrokken zijn op de Mond Martrum (Montmartre) in Parijs. Dionysius zou na te zijn onthoofd zijn afgeslagen hoofd in zijn handen hebben genomen en twee mijlen verder gedragen hebben naar de plaats waar hij begraven wilde worden. Op deze plek staat nu het klooster van Saint Denis uit de vijfde eeuw. De koningen van

Frankrijk liggen hier begraven. Saint Denis is de patroonheilige van Parijs. Deze stad bleef het centrum van de Dionysiusverering. Ook buiten Frankrijk werden in de veroverde gebieden van de Franken, zoals de zuidelijke Nederlanden, al vroeg parochies onder bescherming gesteld van Dionysius (Prins, 2008). In zijn studie naar patrocina constateert de historicus Kok dat zowel de verering van de verschillende heiligen als ook van de patrocina chronologisch geordend kan worden (Kok, 1958). Dit betekent dat aan de hand van de patroonheilige globaal de ouderdom van een kerk kan worden vastgesteld, mits deze niet in de loop van de tijd is gewijzigd. De kerken gewijd aan Sint Maarten en Sint Dionysius dateren dan ook vrijwel allemaal uit de Frankische tijd in de Nederlanden (700-1100).

Patrocinium afgeleid van luidklok

Alle bekende Dionysiusparochies liggen in België, Limburg en een enkele in het zuiden van Brabant, uitgezonderd twee parochies: die in Uithuizen (Groningen) en in Heerhugowaard. In Asselt bij Roermond staat een Dionysiuskerk. De oudste kerk daar verrees rond 1100 op de plaats van een Frankische burcht die

waarschijnlijk gebouwd is op de plaats van een oude Romeinse villa. Ook in Swalmen (eveneens bij Roermond) komen we Dionysius tegen. In de negende eeuw stond hier aan de Maas een Frankische burcht die door de Vikingen werd geplunderd. In de elfde eeuw werd op deze plaats een Romaanse kerk gebouwd. Vervolgens in Schinnen en Heijen. Deze plaatsen liggen ook in Limburg. De Dionysiuskerken hier dateren uit de negende en tiende eeuw. De patroonheilige van de kerk in Tilburg is Sint Denijs. We kunnen er nog enkele plaatsen aan toevoegen, alle in zuid Nederland: Diest, Houwout, Goten, Moerkerk, Boekel en Zarren. In België staan nu nog ongeveer veertien Sint Denijs kerken. Hieruit blijkt dat Veenhuizen als Dionysiusparochie wel erg uit de toon valt wat ligging en ouderdom betreft vergeleken bij de andere Dionysiuskerken die allemaal ten zuiden van de grote rivieren liggen. Veenhuizen is een veel te jonge parochie voor de naam Dionysius (na 1200) en ligt veel te noordelijk. Naar alle waarschijnlijkheid kunnen we concluderen dat Dionysius niet de patroonheilige van de Veenhuizerparochie geweest kan zijn. Doordat we de oorspronkelijke patroonheilige van Veenhuizen niet uit oude bronnen kennen, heeft men later de parochie genoemd naar de luidklok en niet andersom.

Verwarring naam Dionysius

Omdat er geen andere naam bekend was, heeft mogelijk de deken L. Th. Bakker uit Wognum (waaronder een deel van de Heerhugowaardse parochie viel) voor de in 1867 opgerichte nieuwe parochie Heerhugowaard-centrum de naam op de luidklok van Veenhuizen aan de bisschop voorgesteld als patroonheilige (Lantman, 1992). In Haarlem zal men vreemd hebben opgekeken bij dit voorstel omdat de naam Dionysius boven de grote rivieren vrijwel onbekend was. Mogelijk heeft de bisschop voor die naam een encyclopedie erop na geslagen. De eerste met die naam die hij tegen kwam, was waarschijnlijk Dionysius de Areopagiet, een rechter uit

het oude Athene (rond het jaar 50 n.C.). Hij zou de eerste bisschop zijn geweest van Athene en wordt door de Grieks-orthodoxe kerk vereerd als de Hagios Dionysios. Veel kerken in Griekenland dragen zijn naam. Aldus besloot de bisschop dat Dionysius de Areopagiet, een hier oude vergeten Griek uit Athene, de patroonheilige werd van de parochie Heerhugowaard. Als we echter kijken naar de geschiedenis van de naam Dionysius in de Nederlanden, dan heeft de bisschop zich vergist. De naam op de luidklok van Veenhuizen kan niemand anders geweest zijn dan Saint Denis, de bisschop van Parijs die volgens de legende zijn hoofd droeg. Opmerkelijk is dat het vaandel van de parochie van Heerhugowaard-centrum een Dionysius toont met een hoofd in zijn handen en dat is Saint Denis en niet Dionysius de Areopagiet.

Bij dit alles blijft de vraag open staan hoe Veenhuizen aan een luidklok uit 1460 kwam met daarop de naam Dionysius? Die vraag is niet meer te beantwoorden. Is het mogelijk dat de inwoners van Veenhuizen in 1460 een bronzen luidklok lieten gieten bij een klokkengieter met het verzoek deze te voorzien van de naam Dionysius? En waarom Dionysius? Op grond van ouderdom kan Veenhuizen geen patrocinium met die naam hebben gehad. Het lijkt er meer op dat deze luidklok eens gediend heeft in een andere parochie in de zuidelijke Nederlanden. Hoe deze dan in Veenhuizen terecht is gekomen, blijft onbekend. Niet alle raadsels uit de geschiedenis kunnen worden opgelost. Het blijft speculatief, maar niet ondenkbaar, te veronderstellen dat de luidklok van Veenhuizen een tweedehands klok is geweest.

Luidklokken krijgen namen

Wat kunnen we over de klok zelf vertellen? Omstreeks 700 kwam in Spanje het wijden van klokken in gebruik. In onze streken zou dat op het einde van de achttiende eeuw zijn. Dit wijdingsritueel bleef in vrijwel zijn oorspronkelijke vorm behou-

den tot de tijd van het Vaticaans Concilie in de jaren zestig van de twintigste eeuw. Het gebruik om een klok een naam te geven begint pas goed in de eerste helft van de dertiende eeuw. Na 1200 krijgen klokken steeds meer een naam en spreken in hun opschrift in de eerste persoon. Men gebruikt steeds alleen de voornaam. Dus geen Sint Martinus, maar Martinus. Luidklokken waren gewijde objecten, vernoemd naar heiligen en werden ook daadwerkelijk voor 'personen' aangezien. De bijzondere waarde die aan deze personen werd gegeven, was dat ze door te luiden de duivel op afstand moesten houden, buiten de kerkdiensten en andere kerkelijke evenementen. Elke klok draagt een ingegoten tekst die iets verteld over zijn of haar eigenschappen. Met de Reformatie verdwijnt de sterke personificatie van de klok.

Klokkengieten

Middeleeuwse klokkengieten waren er in Utrecht, Den Bosch en Mechelen. Sinds 1409 kende Utrecht klokkengieten binnen haar muren. De gieten uit het vijftiende eeuwse geslacht Butendiic waren de bekendste onder hen. Voor het gieten van de Veenhuizerklok komt deze familie in aanmerking. De oudst bekende luidklok die in het klokkengieten centrum Den Bosch werd gegoten, dateert uit 1373. Daar zou vooral het geslacht Moer (of Moor) tot 1565 ononderbroken luidklokken hebben gegoten. Uit Mechelen is de familie Waghevens beroemd als klokkengieter.

De dubbelkoppige adelaar, het wapen van de Duitse keizers, staat op de luidklok van Veenhuizen.

De voormalige kerk in Veenhuizen omstreeks 1930. In de toren hing de uit 1460 daterende luidklok met de naam Dionysius.
In 1983 werd naast de huidige kerk in Veenhuizen de bekende klokkenstoel geplaatst voor de middeleeuwse klok.

Maar zij was niet de enige. Van 1399 tot 1697 woonden er 42 klokkengieters in de stad.

Omdat de luidklok van Veenhuizen niet is gesigneerd, blijft de naam van de gieter onbekend. Wat misschien een aanwijzing zou kunnen zijn, is de afbeelding die op de luidklok is aangebracht van een tweekoppige adelaar met wijd geopende vleugels en uitwaaierende staart. De stad Mechelen heeft van de hier boven genoemde klokkengieterscentra als enige een adelaar in haar wapen, maar geen tweekoppige. De dubbelkoppige adelaar is het wapen van de Duitse keizer vanaf 1433. Later werd dit het wapen van de Oostenrijkse keizers. Gedurende een periode in de vijftiende en zestiende eeuw werden de Nederlanden vanuit Mechelen geregeerd en was de stad het bestuurlijk centrum in de Nederlanden. Ten tijde van Filips de Goede (1419-1467) en Karel de Stoute (1467-1477) zetelde het parlement in Mechelen, de stad die toen onderdeel uit maakte van het Duitse rijk. De datering van de Veenhuizer klok valt in die periode. Het is mogelijk dat de klokkengieter van de luidklok van Veenhuizen met het aanbrengen van de dubbelkoppige adelaar hiermee verwees naar de stad Mechelen. Als we dan ook de naam van

de luidklok Dionysius als een typisch patroniem uit de zuidelijke Nederlanden in onze afweging meenemen dan is het aanmerkelijk dat het Hendrik Waghevens (ca. 1420-1483) is die het meest in aanmerking komt als gieter van de uit 1460 daterende Veenhuizer luidklok. Hij legde de basis van drie generaties klokkengieters in Mechelen (Rombouts, 1999).

Literatuur

- Hüsken, Wim, 2012. *Kunstwerk in de kijker. Mededelingenblad Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen. Jrg. 43.*
- Kok, H.J., 1958. *Proeve van een onderzoek van de patrocinia in het Middeleeuwse bisdom Utrecht. Assen.*
- Komen, H.E., 2017. *Veenhuizen en Deek in de Middeleeuwen. Jaarboek West-Friesland Oud & Nieuw, jrg. 84.*
- Lantman, A., 1992. *Geschiedenis van de Heilige Dionysius. 125 jaar parochie in Heerhugowaard. Waarland.*
- Numan, A.M., 2005. *Noord-Hollandse kerken en kapellen in de Middeleeuwen, ca. 720-1200. Zutphen.*
- Prins, Wouter, 2008. *Onthoofde Dionysius leefde door. Trouw 8 oct. 2008.*
- Rogge, Carla, 2006. *Kerk Veenhuizen. Amstelveen.*
- Rombouts, Luc, 1999. *Klokken en beiaarden: fierheid en verdriet van Vlaanderen. Tijdschrift Vlaanderen, jrg. 48.*

DE DREEF - 50 JAAR GEZINSVERVANGEND TEHUIS (1968 - 2018)

Dorien Partiman-Stet

Op 15 maart 2018 was het 50 jaar geleden dat het eerste gezinsvervangende tehuis werd geopend in Noord-Holland boven het IJ: De Dreef in Heerhugowaard. Gezinsvervangende tehuizen (GVT's) ontstonden midden jaren vijftig van de vorige eeuw in Nederland. Het was een nieuw fenomeen in de wereld van mensen met een beperking, een nieuwe manier om hen een t(e)huis te bieden.

Tegenwoordig is het heel normaal dat mensen met een beperking zoveel mogelijk deelnemen aan de maatschappij, maar in de jaren vijftig van de vorige eeuw woonden zij in het algemeen gewoon bij hun ouders. Als de ouders overleden, was opvang een probleem. Er waren wel instellingen waar mensen terecht konden, maar dat waren grote instellingen met geringe plaatsingsmogelijkheden en wachttijden van soms wel meerdere jaren. Op initiatief van ouders van kinderen met een beperking en werknemers in de gehandicaptenzorg in de gezondheidszorg werd dit langzaam anders. Zij verenigden zich vanuit de wens tehuizen te creëren waar de sfeer van een gezin werd nagestreefd.

In Noord-Holland Noord leidde dit streven in 1967 tot een nieuwe bestemming van het gebouw 'De Dreef' dat dateert uit het jaar 1954. Het leegstaande gebouw

Het pand aan de Dreef in 1968

Zuster en 'moeder' Ancilla van der Sandt in 1968

aan de gelijknamige straat de Dreef was het voormalig zusterhuis van de Franciscanessen. Deze zusters woonden en leefden daar en de locatie werd ook gebruikt als naaischool, voor muziek- en katholiek vormingsonderwijs. De zusters werkten als 'juf' aan de Mariaschool en aan de kleuterschool (die aan de overkant van de straat stond, op de plek waar later het uitvaartcentrum werd gebouwd). Oud Waarders zullen zich nog wel enkele van de prachtige statige namen van deze zusters herinneren, als zuster Grignon, Inviolata, Carmela of Palmyra. Toen het aantal zusters terugliep werd De Dreef te groot en vonden zij elders een woonplek. Het vestigen van een GVT aan de Dreef was een katholiek initiatief. In het huis aan de Dreef werden dan ook alleen katholieke mensen met een beperking toegelaten. In die tijd waren instellingen, sportverenigingen, scholen, winkels, etc. immers nog een weerspiegeling van de verzuiling van de maatschappij. De benodigde financiën werden gerealiseerd door middel van leningen en schenkingen. Het contante geld werd vervolgens persoonlijk afgegeven bij de lokale Boerenleenbank. Als directrice werd zuster Ancilla van der Sandt aangesteld, geassisteerd door medezuster Emilia van Leeuwen en lekenzuster mej. M. Deken. Zij waren zusters van de orde van Ursulinen in Bergen. Zuster Ancilla - een hartelijk, ad rem, humoris-

tisch persoon - had al 30 jaar ervaring in het werken met 'geestelijk gehandicapten' en was mede daarom de juiste persoon op deze plek.

Eerst moesten de zusters het pand zelf opknappen. Goede slaapplekken waren er nog niet en de zusters sliepen dan ook in het kantoor op een strozak! En elk dubbeltje moest worden omgedraaid. Dat betekende bijvoorbeeld geen koffie, maar een kopje thee en slechts één keer per week vlees op het menu.

Vrijdag 15 maart 1968 werd het pand officieel geopend door het luiden van de kapekklok. Mevrouw Molleman-Vosman, echtgenote van de toenmalige burgemeester, viel deze eer te beurt.

De eerste bewoners kwamen zowel vanuit een thuissituatie als van andere instellingen. Sommigen woonden zelfs met of zonder hun ouders in een bejaardentehuis! De tehuizen moesten zoveel mogelijk op een normaal gezin lijken, daarom wilde men het ook niet groter maken dan maximaal 20 personen. Overdag gingen de

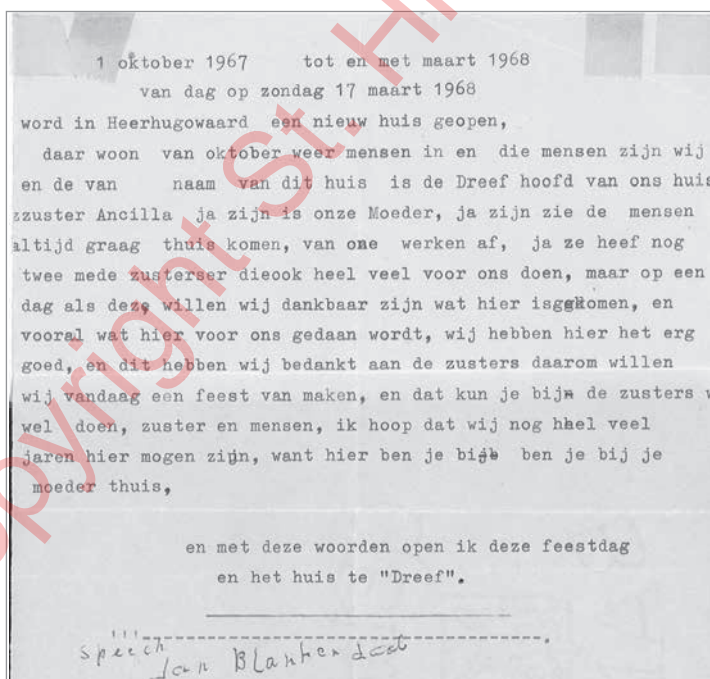

Bewoners en personeel in 1968. De dame in de donkere kleding links achterin is zuster Ancilla

mensen naar het werk en in de avonduren en weekenden werd er t.v. gekeken, een spelletje gespeeld o.i.d. Binnen De Dreef hielpen de bewoners mee met de huishouding, vierden gezamenlijk verjaardagen, gingen samen op vakantie en beoefende samen sporten. Zo had De Dreef een eigen voetbalteam dat uitkwam tegen teams van andere GVT's. Op zondagen gingen men natuurlijk samen naar de kerk, zoals dat immers hoorde in goede katholieke gezinnen.

Door de komst van de bewoners - waaronder één met een adellijke achtergrond - kwam er gelukkig iets meer financiële ruimte. Een deel van het loon van de bewoners werd ingehouden en voor het overige deel kon een beroep worden gedaan op het rijk via de Bijstandswet. De belangstelling was uiteindelijk zo groot dat er in april 1970 zelfs sprake was van overpopulatie. Dit leidde ertoe dat de gemeente geld werd gevraagd voor verbouwing en uitbreiding, welke ook werd gerealiseerd: een nieuwe vleugel werd aangebouwd.

In de jaren '70 ontstonden wederom nieuwe ideeën. Wellicht kunt u zich de affaire Dennendal nog herinneren die speelde in juli 1974? In de bossen van Den Dolder ontstond onder de begeesterde leiding van Carel Mulder een nieuwe gedachtegang: niet langer waren 'zwakzinnigen' (die term

Bewoner Jan Blankendaal hield deze speech tijdens de opening in maart 1968

Samen muziek maken

werd nog gebezigd) een minder soort mens. Er moest met hen worden omgegaan op voet van gelijkwaardigheid en inspraak. De maatschappij was op dat moment nog niet klaar voor dergelijke ideeën, maar geleidelijk aan zijn ze in zekere zin gemeengoed geworden en nieuwe jonge medewerkers versnelden dit proces, zo ook aan de Dreef. In diezelfde periode werden de financiële mogelijkheden ook nog eens verruimd door de AWBZ-erkenning.

Nieuwbouw in 1994 aan het nieuwe plein: het Lindeboomplein

In 1979 werd het tijd voor zuster Ancilla om met pensioen te gaan. Niet lang daarna

werd de katholieke status losgelaten. Onder leiding van de nieuwe directeur Jan Altelaar werd nog meer werk gemaakt van de verantwoordelijkheid van de bewoners over hun eigen leven: met geld omgaan bijvoorbeeld, maar ook boodschappen doen, zelf koken en de eigen kamer schoonhouden.

In de jaren '90 werd De Dreef onderdeel van stichting Esdégé-Reigersdaal. Stichting Esdégé had een duidelijke visie op de ondersteuning van mensen met een beperking en daarbij hoorde ook bepaalde woonwensen die niet aan de Dreef konden worden gerealiseerd. Het pand aan de Dreef had zoveel onderhoud nodig dat men serieus ging nadenken over een nieuwbouwproject. Dit project kwam tot stand aan een heel nieuw plein in Heerhugowaard: het Lindeboomplein. De officiële opening van het nieuwe pand was in 1994. Het bestond uit een constructie van verschillende wooneenheden waar men in groepen bij elkaar woonde en samen een keuken en badkamer deelde. Eigenlijk voldeed deze vorm al direct bij de opening niet meer. Inmiddels was namelijk de gedachte ontstaan dat alle bewoners over een eigen kamer, badkamer en keuken moesten beschikken. Dit leidde tot een verbouwing en 20 volwaardige appartementen.

Dit pand is nog steeds in gebruik als zodanig en valt samen met 2 andere Esdégé-projecten onder de naam De Dreef, waar het pand aan de Dreef niet langer deel van uit maakt. De naam leeft echter voort als herinnering aan een stukje Noord-Hollandse én Waardse geschiedenis.

Met dank aan medewerkers Esdégé voor hun input en fotomateriaal

Van café tot dorpshuis

40 JAAR DORPSHUIS 'T ZWAANTJE

Ab Klomp

Wanneer er een café in Veenhuizen is gekomen is niet bekend. Boomkamp in 1740 en Tirion in 1750 schrijven niets over een café. Toch zal er in de buurt van de kerk wel een café geweest zijn. Uit 1811 is een overgeleverd verhaal over de ontvangst van Napoleon in Veenhuizen. Napoleon heeft in 1811 een inspectiereis gemaakt en kwam op doorreis naar Den Helder langs Veenhuizen (15 oktober). De bevolking werd opgeroepen hem vriendelijk te begroeten. In Veenhuizen zou hij enige tijd verpozen. Het muziekkorps was present en de eigenaar van het café deed goede zaken. De aankomst van de keizer was iets later dan verwacht en het alcoholverbruik iets groter dan gewent. De komst van de Keizer zorgde wel voor gezang, maar niet het Franse volkslied werd ten gehore gebracht, maar een dranklied. De Keizer was hoogst verantwoordigd en is, zonder uit zijn koets te stappen, doorgereisd. Hoewel zulke roemruchte daden naderhand niet meer zijn opgetekend, was het café belangrijk voor het plaatselijk culturele leven.

Kerkweg 30 was ten tijde dat het kadaster van Veenhuizen werd gemaakt in 1817 een langgerekt woonhuis en was eigendom van de erven Jan Cornelis Groot. Zijn zoon Cornelis, de latere burgemeester van Veenhuizen en Heerhugowaard, kreeg de boerderij Dijkweg 5 en zijn dochter Trijntje werd eigenaar van de boerderij Kerkweg 17 en van Kerkweg 30. In Kerkweg 30 woonde toen een neef Jan Sijmons. Groot. Deze geeft op dat hij inlandse kramer is, maar ook landman en venter in koffie en thee. Nergens zegt hij dat hij kastelein is. Vermoedelijk was het kastelein zijn maar een heel klein onderdeel van zijn werkzaamheden. Als zijn zoon in 1859 de zaak overneemt dan noemt hij zich wel kastelein, maar houdt ook vee en heeft een kruidenierswinkel. In 1876 sloopt hij de woning en bouwt er een stolpboerderij met daarin een café en een kruidenierswinkel. In 1881 bouwt hij een kolfbaan. De herberg kreeg de naam "De Zwaan". In de loop der tijd zijn er verschillende eigenaren geweest.

Vanaf 1820 tot 1978 zijn dat:

Jan Sijmons. Groot	1820 - 1859
Nanne Jansz. Groot	1859 - 1905
Pieter Maartensz. Groot	1905 - 1922
Jan de Beurs	1922 - 1924
Abraham Mes	1924 - 1926
Hendrik de Wit	1926 - 1946
Hendrik Bierman	1946 - 1972
Joop Olij	1972 - 1978

Maar niet alleen op de Kerkweg was een café/herberg. In 1852 wordt er een herberg gevestigd in Dijkweg 9, herberg "Het Fortuin". Vanaf 1833 was daar een bakkerij gevestigd. De nieuwe eigenaar maakte er een herberg van. Maar toen hij in 1868 naar Alkmaar was vertrokken, werd de herberg al weer opgeheven.

De boerderij op de hoek van de Dijkweg en Kerkweg was aanvankelijk een bakkerij, maar toen in 1833 op Dijkweg 9 een bakkerij werd begonnen, werd de eigenaar landman.

In 1871 wordt in de transportacte van de boerderij op de hoek van de Kerkweg en de Dijkweg genoemd dat het een bakkerij en een herberg is. Na het sluiten van de herberg op Dijkweg 9 heeft de eigenaar de herbergfunctie overgenomen. In de Schager Courant van 23 januari 1912 staat dat de heer D. de Jong voortaan op de hoek Dijkweg/Kerkweg alleen nog het bakkersbedrijf gaat uitoefenen. De horecavergunning zal verkocht worden aan de heer P. Groot van Kerkweg 30.

Veenhuizen zal dan slechts één café bezitten en de vergaderingen van het Nutsdepartement zullen ook bij de heer Groot plaatsvinden.

Om het hoofd boven water te houden hadden de kasteleins vaak nog andere activiteiten. De kruidenierswinkel zat in de boerderij, maar daarnaast waren ze fouragehandelaar, bouwer of veehouder. De horeca was dus geen vetpot. De combinatie van werkzaamheden is gebleven tot en met Hendrik Bierman. Joop Olij heeft in 1972 de kruidenierswinkel niet voortgezet. Het café bleef open en hij verdiende zijn geld bij de PEN (later opgegaan in de NUON).

In de Dorpsraadvergadering van maart 1978 vertelde Joop Olij dat hij en zijn gezin naar Ierland zouden verhuizen. De boerderij was te koop. Door de vergadering werd aan het bestuur van de Dorpsraad opgedragen met de gemeente te gaan praten om het café voor de

*Dijkweg 30,
omstreeks 1900.*

*Dijkweg 9
In 1852 wordt hier herberg "Het Fortuin" gevestigd. Vanaf 1833
was het een bakkerij. In 1868 werd de herberg weer gesloten.*

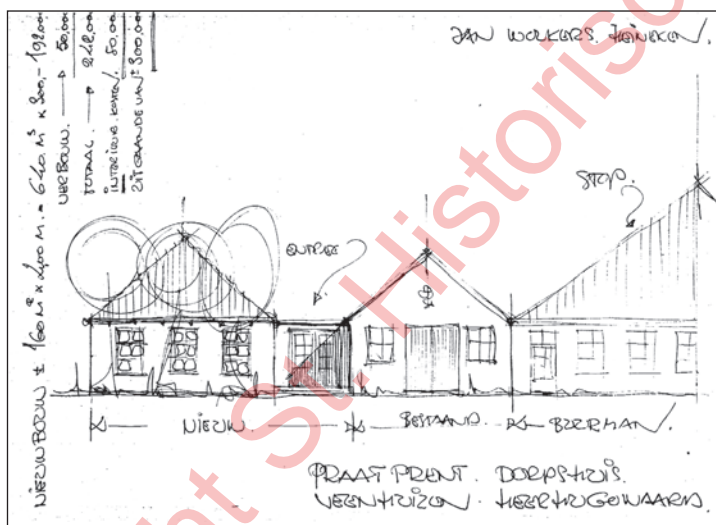
Hoek Dijkweg - Kerkweg. Bakkerij De Jong.

gemeenschap te behouden. Na enige onderhandelingen met de gemeente bleek dat er een Stichting moest komen om het beheer over het gebouw te voeren. Op 21 juli 1978 togen Nel Steur, Floor van Stipriaan en Ab Klomp in hun "goeie goed" naar notaris Eskens om de Stichting Dorpshuis Veenhuizen in het leven te roepen. Vanaf 1 augustus 1978 was de Stichting beheerder over het café en de toneelzaal. Het gedeelte werd door de gemeente Heerhugowaard vanaf 12 september 1978 voor een jaar gehuurd. De Stichting moest in dat jaar aantonen dat het Dorpshuis bestaansrecht had en dat het geen negatieve exploitatie had. De reeds aanwezige verenigingen konden gerust ademen en er werden nieuwe initiatieven ontwikkeld. Na een jaar was het bestaansrecht aangetoond en in de gemeenteraad van december 1979 werd de toneelzaal aangekocht met een stuk grond ten oosten van de toneelzaal. Het dorps huis had op dat moment geen café meer. Er moest nieuwbouw plaatsvinden waarvoor de gemeente f. 125.000,- had gereserveerd.

In september 1979 komt Kees Olij terug uit Ierland en gaat wonen in de boerderij. Hij wil de beschikking hebben over de gehele boerderij en daardoor raken we het café en een gedeelte van de dars kwijt, want in de dars was een tijdelijk keukentje gerealiseerd. Om het probleem van het keukentje op te lossen wordt tijdelijk een keet gehuurd. De bouwkeet wordt opgehaald uit Amsterdam bij de ingang van de Hemspootunnel-Zuid. Wij hadden niet bedacht dat je voor die bouwkeet een bouwvergunning nodig had en kregen prompt een bouwstop. Gelukkig was de keet al wel waterdicht. Probleem bleek echter dat je geen bouwvergunning kunt aanvragen als er al een aanvraag voor een bouwvergunning voor het betreffende stuk grond is aangevraagd. De oplossing was simpel namelijk gedogen dat de bouwkeet er tijdelijk zou staan. De bar kwam in de zaal te staan evenals het biljart. We mochten nog wel gebruik blijven maken van het toilet dat vanuit de zaal te bereiken was, maar in de boerderij was gesitueerd.

Nieuwbouw

In juli 1979 maakte ik kennis met Jan Wolkers van Heineken Bouwbureau, een zwager van Joke Baars. Hij begreep wat we nodig hadden en maakte een schets voor een nieuw te bouwen dorpshuis. In het overleg met de gemeente kwamen de eisen van de stedenbouwkundige ter sprake. Eis was dat het samen met de boerderij geen massale indruk mocht geven en daarom moest het nieuw gebouwde gedeelte verder van de weg worden gemaakt. De door de gemeente aangewezen architect, Anton Wever uit Hoorn, heeft de schets van Jan Wolkers ter harte genomen. Voor de bouw kon beginnen moest het wel financieel haalbaar zijn. Voor het bedrag dat de gemeente had gereserveerd konden we het bouwplan uitvoeren met 90% zelfwerkzaamheid. De dienst Openbare Werken wilde evenwel niet verder gaan dan 50% zelfwerkzaamheid want uit erva-

ring met andere projecten bleek dat in Heerhugowaard 10% zelfwerkzaamheid ongeveer het maximum was. Een gesprek met de directeur van Openbare Werken leverde een fase-plan op waarbij we fase 1 voor dat bedrag zouden kunnen uitvoeren. We zouden dan een functionerend dorps-huis hebben en als we de fasen 2 en 3 voor dat bedrag zouden kunnen doen was dat mooi meegenomen. In ons enthousiasme gingen we er vanuit dat ons dat zou lukken. Toen de bouw in mei 1980 begon was dat meteen met fase 1 en 2. Dit

was het gedeelte naast de toneelzaal. Bij zo'n groot project is leiding en planning nodig en daarvoor konden we beschikken over Arie Gelderblom, die in de bouw werkte en het was zijn werk om leiding te geven en te plannen.

Voordat er geheid kon worden moest de bouwkeet gesloopt worden. Doordat er vlak daarvoor een storm was geweest, die in Egmond aan Zee een paar strandpaviljoens had vernield, konden we de bouwkeet op het strand afleveren. Op de plaats waar het dorps-huis moest komen moest nog wel een gierkelder verwijderd worden. Na het legen van de gierkelder kon hij gesloopt worden en de bouwput verder worden uitgegraven. Op 20 mei 1980 werd de eerste paal geslagen door Hennie de Visser-Bierman.

De paal was in totaal 9 meter. Toen de 37 palen in de grond stonden en de koppensneller hun werk hadden gedaan, kon de bekisting voor de fundering geplaatst worden. Hiervoor waren vele handen nodig, maar die waren er ook. Zo zijn langzamerhand alle werkzaamheden door vrijwilligers gedaan. Voor het beton storten is wel een telekraan van Winder uit Limmen ingezet. Het metselen is door vrijwilligers gedaan. De voorgevel is door een professionele metselaar uit het dorp gedaan. Het waren niet alleen de volwassenen die werkten, maar ook de kinderen lieten zich niet onbetuigd. Op 27 september 1980 was het hoogste punt bereikt en op 11 oktober lagen alle dakpannen op het dak en waren tegelijkertijd de ramen in de vensters gezet. Op 18 oktober zijn de topgevels dichtgemaakt en was het gebouw wind- en waterdicht. Toen moest het gebouw van binnen nog helemaal afgewerkt worden. Dit heeft geduurd tot 27 mei 1981 en waren fase 1 en 2 klaar en hadden we nog geld voor fase 3. Voordat fase 3 kon beginnen moest de bar in het café af zijn. Tot dan had de bar in de toneelzaal gestaan evenals het biljart. Op 28 mei was de toneelzaal leeg en functioneerde het nieuwe café.

Fase 3 was de zaal opknappen en de koeboet slopen en daar een gebouwtje neerzetten als uitbreiding van het toneel. Het

Het metselen van
de fundering

slopen ging voorspoedig en de bouw leverde geen problemen op. Voor de kermis van 1982 kon het dorps huis compleet gebruikt worden. De officiële opening vond plaats op vrijdag 17 september 1982. De vroegere kasteleins mevr. De Wit, Hendrik Bierman en Geertje Bierman-Klerk en Joop Olij en Nel Olij-de Man waren daarbij aanwezig. Geertje Bierman-Klerk ont- hulde het door de firma Rentenaar ge- schonken wapen van Veenhuizen.

Dank zij de inzet van ongeveer 80 vrijwilligers uit het dorp kon het project "dorps huis" een gunstig resultaat opleve- ren. Dank zij de inzet van het vrijwillige be- heerdersechtpaar - Adrie en Hennie de Visser- Bierman - ziet het dorps- huis er nog altijd prima uit en is het er niet aan af te zien dat er per jaar ongeveer 300 aktivitei- ten plaatsvinden. De in- zet van Adrie en Hennie de Visser is niet alleen geweest te zorgen dat ie- dereen zijn "natje en

droogje" kreeg, maar ze verzorgden niet alleen het schoonmaken en onderhouden van de inwendige ruimten, maar ook bui- tenom is door hen tot nu toe goed onder- houden. Het is jammer dat Hennie de Visser-Bierman twee jaar geleden is over- leden. Beiden zijn geheel terecht bij het 25-jarig bestaan van het dorps huis gerid- derd. Voor de betrokkenheid van de vrij- willigers bij het dorps huis is de Stichting Dorps huis Veenhuizen hen veel dank ver- schuldigd.

De officiële opening
op 17 september 1982

Opening 17-09-1982

Bronnen:

*'t Zwaantje, 1e en 2e jaargang
Boekje Opening Dorps huis 1982
Henk Komen, Stolpboerderijen in Heerhugowaard,
deel 3, Uitgeverij Pirola, Schoorl, 2011
Ed Dekker, Veenhuizen van vroeger, Uitgave in ei-
gen beheer, 1993
Isaak Tirion, Tegenwoordige staat der Vereenigde
Nederlanden, achtste deel. Amsterdam, 1750
Gijsbert Boomkamp, De stad Alkmaar met haare
dorpen, Stichting Uitgeverij Noord-Holland in sa-
menwerking met Regionaal Archief Alkmaar, 2010*

Al meer dan 80 jaar in Heerhugowaard

BEGRAFENISVERENIGING ST. BARBARA

Jan Insing

Het was vroeger de gewoonte dat de uitvaart van een overledene verzorgd werd door buren en/of kennissen. Gaandeweg werd dat steeds moeilijker omdat niet iedereen in staat of bereid was om zich hier belangeloos voor vrij te maken. Dat leidde tot allerlei problemen en vaak tot ontevredenheid van nabestaanden omdat daarvoor een uitvaart niet altijd op een waardige wijze werd uitgevoerd. Dit werd vooral binnen de kerkgemeenschappen gezien als een doorn in het oog. Zo ook in de Dionysiusparochie in Heerhugowaard. Op initiatief van de vereniging "Werkdadige Naastenliefde" werd in 1934 uit de verschillende standsorganisaties een comité gevormd om te komen tot de oprichting van een begrafenisvereniging.

Het oprichtingscomité bestond uit de heren:

J. Bruin,
P. Bot,
K. Bankras,
Kl. Snoek,
P. Tromp en
P. Peppelenbosch

Op 16 november van dat jaar werd een oprichtingsvergadering gehouden in het oude patronaatsgebouw aan de Hondeweg (nu van Veenweg). Dit verenigingsgebouw stond tussen de lagere school en de oude Dionysiuskerk, op de plaats waar nu de Dreef is aangelegd. Er waren welgeteld 51 personen op deze vergadering afgekomen.

Het comité had al het nodige voorwerk gedaan en er werd een voorlopig reglement gepresenteerd dat de goedkeuring kon wegdragen van de toenmalige Pastoor. Hierin was het belangrijkste art. 3, waarin de doelstelling stond beschreven: *"De vereniging stelt zich ten doel om zonder winstoogmerk en op waardige wijze de uitvaart van een overledene te verzorgen en om door onderlinge waarborg, financiële lasten over de leden te spreiden"*.

Op enkele wijzigingen na werd het reglement aangenomen.

Uiteraard moest de vereniging ook een naam hebben. Gekozen werd net zoals bij vele andere RK Uitvaartverenigingen voor Sint Barbara. Waarom is de naam van St. Barbara zo vaak verbonden aan begrafenisverenigingen?

Het meeste dat we over haar

weten zijn de ontelbare legendes, zodat we over haar werkelijke leven maar moeten raden. Bijna zeker weten we dat ze in 306 ten dode toe is gemarteld. Haar vader had daartoe opdracht gegeven, omdat hij het niet eens was met het Christen worden van zijn wonderschone dochter. In een poging haar van het geloof af te brengen, liet hij haar opsluiten in een grote toren. Vandaar dat zij vaak met een toren wordt afgebeeld.

Zij wordt echter ook vaak afgebeeld met een kelk en hostie, verwijzend naar de bijstand aan stervenden. Zij werd veel aangeroepen door de christenen om een rustige en vredige dood te mogen sterven. Daarnaast is zij nog patrones van mijnwerkers, bouwvakkers, steenkappers, artilleriesoldaten, klokkengieters, studenten, kledenmakers, hoedenmakers en beschermt ze tegen bliksemslag en brand. Een indrukwekkende vrouw!

De eerste jaren van de vereniging:

Na de oprichtingsvergadering valt er heel wat te regelen voor het bestuur. Al op 21 nov. wordt de eerste bestuursvergadering gehouden. Hierin wordt als eerste het reglement aangepast en goedgekeurd. Een van de veranderingen was o.a. de bepaling wie als "alleenwonende persoon" werd aangemerkt. Tevens wordt het volgende besloten: *"Bij het overlijden van een lid woonachtig vanaf en met den heer P. Scholten en het huisgezin woonachtig tegenover deze tot aan het laatste huis bij de sluis van de heer J. Komen geen rouwkoets te gebruiken. Geldende voor personen woonachtig aan de Middelweg of vooraan aan een der daar aangeleggen killen"*.

Het eerste bestuur werd gevormd door de heren:

J. Bruin - voorzitter,
P. Peppelenbosch - secretaris,
Kl. Snoek - penningmeester,
P. Bot - 2e voorzitter en
C. Kok - 2e secretaris.

De volgende heren meldden zich aan als drager:

N. Bankras, J. Beers, G. Brink,
A. Bruin, G. Jak, E. de Jong,
Jac. Kraakman en J. Snoek.

In vroeger jaren werd bij een uitvaart gebruik gemaakt van een rouwkoets. Van de de koets van St. Barbara is jammer genoeg geen foto bewaard gebleven.

Gestart wordt met een ledental van 51. (Alle aanwezigen op de oprichtingsvergadering hadden zich aangemeld). C. Kok wordt voorlopig aangesteld als voorloper. Hij wordt tevens belast met het aanwerven van nieuwe leden en het innen der inlegelden. Hij krijgt hiervoor 5 ct. per nieuw lid. De contributie wordt gesteld op 5 ct. per week.

Om dat geld te innen wordt ook een bode aangesteld in de persoon van J. Kaptein. Voor het aanschaffen van de benodigde kleding, zijnde 9 jassen, 9 hoge hoeden verpakt in dozen, 9 paraplu's, 9 paar handschoenen en een koord op de jas van de voorloper wordt fl. 450,- vrijgemaakt. De penningmeester moet hiervoor bij de Boerenleenbank een lening aanvragen en als dat niet lukt stelt de heer Bot zich garant voor dat bedrag.

Ze hielden de vaart erin en op 30 nov. werd er weer vergaderd. De heer Kok kan berichten dat hij al de halve parochie benaderd heeft en dat er inmiddels 220 leden staan ingeschreven. De Boerenleenbank is benaderd en is bereid de lening te verstrekken. Dat betekent dat de secretaris de heer Peppelenbosch over kan gaan tot de levering van genoemde kleding voor een bedrag van fl. 438,-

Ook wordt de taak van de bode J. Kaptein vastgesteld.

"Hij dient voor de 20e der kwartaalsmaand de contributie op te halen en tevens de veranderingen van de gezinssamenstelling bij te houden. Hij wordt ook geacht nieuwe leden aan te werven en krijgt hiervoor 10 ct. per lid. Zijn salaris

wordt vastgesteld op fl 30,- per jaar zolang het aantal te bezoeken gezinnen minder dan 200 bedraagt. Worden het er meer dan wordt dat verhoogd naar fl 35,- per jaar."

Als voorloper wordt definitief C. Kok aangesteld. *"Hij is verantwoordelijk voor een goed verloop van de begrafenis en het aansturen en het verdelen van de arbeid van de dragers"*. Hij krijgt hiervoor fl. 4,- per begrafenis.

Er worden 8 dragers en 2 reserves aangesteld. *"Zij dienen zich op tijd te melden in de kleedkamer en zijn dan behoorlijk gewassen en geschoren, dragen een zwarte broek, zwarte schoenen en kousen"*.

De dragers krijgen allen een nummer. Nummer 1 vervangt zo nodig de voorloper. Er zal worden getracht iedereen even vaak aan de beurt te laten komen. Hun vergoeding wordt fl.2,- per begrafenis. Verkleden konden ze zich in het huis van de secretaris, de heer Peppelenbosch. Deze woonde toentertijd tegenover de Dionysiuskerk.

De volgende dragers worden aangesteld.

- nr 1 A. Bruin,
- nr 2 K. Bankras,
- nr 3 J. Snoek,
- nr 4 G. Jak,
- nr 5 E. de Jong,
- nr 6 G. Brink Jzn,
- nr 7 J. Kraakman,
- nr 8 J. Beers Czn.

Reservedragers worden:

P. Buurman en P. Stuit.

Op 16 jan. 1935 wordt J. Smit als eerste lid ten grave gedragen. Dat jaar waren er in totaal 8 uitvaarten. De uitkering bestond uit de kosten voor de dragers en indien nodig voor de rouwkoets.

In 1935 wordt er ook door het Burgerlijk Armenbestuur gevraagd wat de begrafenis moet kosten als een van hun patiënten komt te overlijden. Besloten wordt om dit uit te voeren voor kostprijs t.w. fl. 20,-.

Op voorstel van de hr. P. Bot wordt besloten *"zich niet in te laten met leveranciers van kisten, maar dit te gunnen aan de plaatselijke middenstand"*.

In de jaarvergadering van 1936 deelt de zeereerwaarde heer pastoor De Meulder mede dat hij op verzoek van de voorzitter zal gaan optreden als geestelijk adviseur.

In 1937 treedt C. Kok af. Hij vindt dat zijn functie als voorloper niet verenigbaar is met een bestuursfunctie. H. Veenboer wordt als zijn opvolger gekozen.

Vanaf 1938 was overeengekomen met de burgemeester dat bij elke uitvaart de stoet vooraf wordt gegaan door de toenmalige veldwachter Bleijendaal. Besloten werd dat hij hiervoor jaarlijks een gratificatie van fl.10,- zal ontvangen.

Heerhugowaard had nog geen nieuwbouw, dus de vereniging groeide langzaam en eind 1938 waren er 194 gezinshoofden lid die tezamen met de gezinsleden zorgden voor 479 betalende leden. Tijdens de oorlogsjaren kwam het bestuur wel regelmatig bij elkaar, maar er mochten geen jaarvergaderingen uitgeschreven worden. Vooral in 1945 hadden de mensen het zwaar. Uit de notulen blijkt dat er in dat jaar 21 personen begraven waren waaronder 11 kinderen onder de 18 jaar en een geëvacueerde priesterstudent

In 1946 wordt weer een jaarvergadering gehouden en het bestuur besluit om in zijn geheel af te treden en zich weer opnieuw verkiesbaar te stellen. Met algeme-

ne stemmen werden zij weer herkozen. In 1947 werd becijferd dat de begrafenis-kosten snel gestegen waren en gemiddeld fl. 100,- bedroeg. Daarom een voorstel om de contributie te verhogen met 1 ct. per week, wat op veel weerstand stuitte. Het bestuur moest praten als Brugman om het voorstel er doorheen te krijgen. In 1949 wordt het inmiddels te kleine kerkhof achter de Dionysiuskerk vernieuwd. De wens is om er een monumentaal kruis te plaatsen. De kosten worden begroot op fl. 500,-. Besloten wordt dit kruis aan het kerkbestuur aan te bieden.

In 1953 overlijdt de heer P. Bot en P. Peppelenbosch vertrekt uit de gemeente. Dus er zijn 2 nieuwe vacatures. Deze worden opgevuld door P. Beers en A. Breed. Laatstgenoemde in de functie van secretaris. In 1957 werd hij tevens penningmeester.

In 1961 wordt overgegaan tot de aanschaf van een mobiele rouwkamer die tegen een passende vergoeding ook gebruikt kan worden door andere verenigingen.

Bode en Voorloper

In de beginjaren ging het financiële verkeer alleen nog op contante wijze, dus de contributie werd opgehaald door een bode. De eerste was J. Kaptein. Na zijn verhuizing in 1938 werd G. Oudeman aangenomen. Die werd in 1947 vervangen door D. Jongkind, die op zijn beurt weer in 1955 vervangen wordt door J. Pater. In 1964 wordt deze ook gekozen als bestuurslid. Door een wijziging in het huishoudelijk reglement kon hij beide functies blijven vervullen. Hij blijft dit doen tot zijn overlijden in 1976 aan toe. Het ophalen werd gaandeweg wel steeds minder. De contributie werd inmiddels 1x per jaar opgehaald en vanaf 1968 kon men ook via bank of giro betalen.

De voorloper was vanaf het begin de spil waar alles om draaide bij een begrafenis. De eerste was C. Kok. Hij heeft dit exact 25 jaar gedaan, Na hem kwam Jac. Groenveldt die na 3 jaar alweer opgevolgd werd door A. Brink. Deze zou het

16 november 1974 bestaat St. Barbara 40 jaar. Jan Bruin neemt afscheid als voorzitter welke functie hij vanaf de oprichting heeft vervuld. Burgemeester Molleman speldt hem een koninklijke onderscheiding op

tot 1971 naar volle tevredenheid blijven doen totdat hij om gezondheidsredenen moest stoppen. Men ging naarstig op zoek naar een geschikte opvolger en vond deze in de persoon van J. (Flip) Tromp.

De functie van voorloper kreeg steeds meer een andere invulling. De te verrichten handelingen werden steeds uitgebreider, mede doordat de nabestaanden steeds meer eigen wensen hadden. In 1975 waren er al 20 begrafenissen en dat werd gedaan naast zijn drukke werkzaamheden in zijn taxibedrijf. In 1977 werd besloten een reserve te benoemen. Dat werd A. Entius en Flip werd officieel "uitvaartleider". Flip had steeds aangegeven op zijn 65e te willen stoppen, dus het bestuur moest op zoek naar een waardige vervanger en vond deze in de persoon van P. Sneek uit Spanbroek. Flip heeft het al die jaren op zijn eigen wijze gedaan Dat werd door velen zeer gewaardeerd en dat bleek wel uit het feit dat hij bij zijn af-

scheid de eremedaille in zilver verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau kreeg uitgereikt.

Zijn opvolger Peter Sneek was weer een ander persoon met ook een geheel eigen stijl. Doodeerlijk, doodgewoon en doodkalm. Gediplomeerd uitvaartleider die het uitvaartwezen tijdens zijn periode zag veranderen. Het was zoals hij zelf altijd zei: *"Doodstil en dan weer stervensdruk"*. In de 20 jaren bij St. Barbara heeft hij het respectabele aantal van 805 uitvaarten verzorgd. Zowel leden als niet-leden en ook vele patiënten van Reigersdaal. Na al die jaren met mannelijke voorlopers c.q. uitvaartleiders hebben we nu een vrouw als eerste uitvaartleider t.w. mevr. Angita Waal. Ook zij doet het weer naar volle tevredenheid op haar eigen wijze.

Verdere groei van de vereniging

Heerhugowaard werd een groeigemeente en het aantal inwoners steeg gestaag, zo

10 maart 1988

De voorloper, links voor, met de dragers

vlnr:

Flip Tromp, voorloper

Koos Kok

Arie Entius

Jan Brink

Piet Tromp

Jac. Tromp

Jan Dekker

Wout Stuyt

Cor Bruin

Flip Tromp in zijn functie als voorloper

ook de vereniging. In 1964 schreef de secretaris: *"Door de gestage groei hebben we thans meer dan 1000 leden, echter het blijkt dat in de nieuwe wijken de animo om lid te worden gering is"*.

Door verandering van wetgeving e.d. was de vereniging wel verplicht met zijn tijd mee te gaan. In 1986 wordt dan ook besloten om zich aan te sluiten bij het FKB (Federatie Katholieke Begrafenisinstellingen zonder winstoogmerk), teneinde gebruik te kunnen maken van hun kennis aangaande rechtsgeldigheid, bestuursverantwoording, e.d.

Om een officiële erkenning te verkrijgen adviseerde het FKB een Koninklijke goedkeuring aan te vragen. Het verzoek hiertoe diende vergezeld te gaan van statuten en een huishoudelijk reglement. De kosten bedroegen fl. 100,- , nl. de waarde van een zegel welke te verkrijgen was bij het postkantoor. M.b.v. het FKB werd dat op juiste wijze verzorgd en op 4 juni 1969 werd daadwerkelijk de Koninklijke goedkeuring toegekend.

Wel diende één van de bestuursleden een schriftelijke cursus "Vakdiploma Uitvaart-verzorging" te gaan volgen.

Penningmeester O. Tamis nam deze taak op zich.

Het aantal te verzorgen uitvaarten werd steeds meer en niet alleen van leden, maar ook niet-leden riepen steeds vaker St. Barbara te hulp. Van oudsher werd iedereen begraven, maar langzamerhand zijn er ook mensen die gecremeerd wensen te worden. In de notulen van 1966 wordt voor de eerste keer gewag gemaakt van de vraag hoe te handelen bij een crematie. Besloten wordt een bedrag te vergoeden gelijk aan de

kosten van een begrafenis in de eigen parochiekerk.

Het thuis opbaren ging niet altijd even makkelijk. Er was nog geen goede koelingsapparatuur en de na-oorlogse huizen waren ook kleiner. Ook vanwege de toenmalige instelling van de mensen tegenover dood en begraven deed de vereniging al in 1967 een verzoek aan het gemeentebestuur tot realisering van een aula. In 1971 was het dan zover. St. Barbara kreeg de beschikking over het voormalige gebouw van de stichting Openbare Bibliotheek Heerhugowaard, Middenweg 191. Ook de alg. uitvaartvereniging "De Laatste Eer" en het gereformeerde "Draagt Elkanders Lasten" konden incidenteel de aula gebruiken. De begrafenisverenigingen uit de Noord en 't Kruis hadden geen belangstelling.

Ondertussen werd in 1974 het 40-jarig bestaan gevierd in café-restaurant Marlène met uiteraard een plechtige Eucharistieviering o.l.v. pastor en geestelijk adviseur Andriessen.

Tijdens deze viering werd tevens afscheid genomen van Jan Bruin. Hij was vanaf de oprichting voorzitter en daarom werd hem door de burgemeester Molleman een koninklijke onderscheiding verleend nl. Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Ook Jan Snoek was al vanaf de oprichting actief. Hij krijgt in 1975 zijn koninklijke onderscheiding.

Tot 1976 had Heerhugowaard 6 begrafenisverenigingen die elk via de kerken hun eigen begraafplaats hadden. Deze werden echter te klein en de gemeente had daarom al in 1970 het plan opgevat om een nieuwe algemene begraafplaats te realiseren. In eerste instantie werd gedacht aan de Molenweg maar uiteindelijk kwam deze in 1976 tot stand aan de Krusemanlaan. Het plan van de gemeente was om daar ook een Uitvaartcentrum te bouwen. Met zoveel mogelijk belanghebbenden, waaronder St. Barbara, werden besprekingen gestart over de invulling. De meeste aanwezigen vonden de Krusemanlaan niet zo'n gelukkige keus. Men vond een plek in of nabij het Centrum meer wenselijk. Er werd een oprichtingscommissie opge-

richt o.l.v. toenmalige wethouder Openbare werken, Sprekeling. Verschillende andere locaties werden aange- dragen, maar toen de Pater Jan Smitschool nieuw ging bou- wen was de houten kleuterschool 't Dreefke overbodig en dat bleek een locatie te zijn waar alle partijen zich mee kon- den verenigen. De gemeente Heerhugowaard stelde zich ga- rant voor de kosten. De eis was wel dat het beheerd zou worden door een stichtingsbestuur, bestaande uit mensen van de 4 begrafenisverenigingen die Heerhugowaard rijk was. Op 17 mei 1984 was het dan zover. De toenmalig staatssecretaris de heer Brokx droeg het mortuarium zoals het toen nog genoemd werd, namens het gemeentebestuur, over aan "De stichting Rouwcentrum Heerhugowaard". Onze vereniging werd in dat bestuur vertegenwoordigd door de toenmalige secretaris P. Komen. Door de komst van een crematorium c.q. uitvaartcentrum aan de Krusemanlaan be- sloot de gemeente de huur aan de stichting op te zeggen en

werd de stichting opgeheven en het rouw- centrum op 31 dec. 2015 gesloten. Dus nu moet men voor opbaring e.d. toch naar de plek die 40 jaar geleden niet wenselijk was bij de Heerhugowaardse uitvaartver- enigingen.

Inmiddels bestaat de vereniging uit 2600 leden. Dit blijft redelijk constant, doordat het aantal leden dat overlijdt nagenoeg ge- gelijk is aan nieuwe leden door geboorte of aanmelding.

Het bestuur bestaat nog steeds uit 5 leden, t.w. Jan Brink (Voorzitter), Jaap Stam (Penningmeester), Jan Insing (Secretaris), Tiny Steur-v.d. Heijden (lid), Klaas Weel (lid)

PARAMELT WERELDSPELER VANAF DE ZANDHORST

Tekst: Ed Dekker Foto's: Paramelt

Een Heerhugowaards productiebedrijf is wereldspeler op het terrein van speciale wassen of 'waxes'. Paramelt vestigde zich begin jaren zeventig van de vorige eeuw op de Zandhorst, als een van de eerste reuzen op dit bedrijventerrein. De historie van Paramelt gaat terug naar 1898. De onderneming, met het hoofdkantoor nog steeds aan de Costerstraat, bestaat nu dus 120 jaar.

Paramelt? Dat is toch het bedrijf met die enorme bij aan de buitenmuur? Veel meer zal de gemiddelde inwoner niet weten over één van de paradepaardjes van bedrijvig Heerhugowaard. Achter die voor-gevel met dat kolossale insect gaan indrukwekkende processen en producten schuil.

In haar 120-jarig bestaan heeft Paramelt de vleugels fiks uitgeslagen. Wereldwijd telt het bedrijf anno 2018 412 medewerkers. In 2017 werd een omzet behaald van 217 miljoen euro. Cijfers die er niet om liegen.

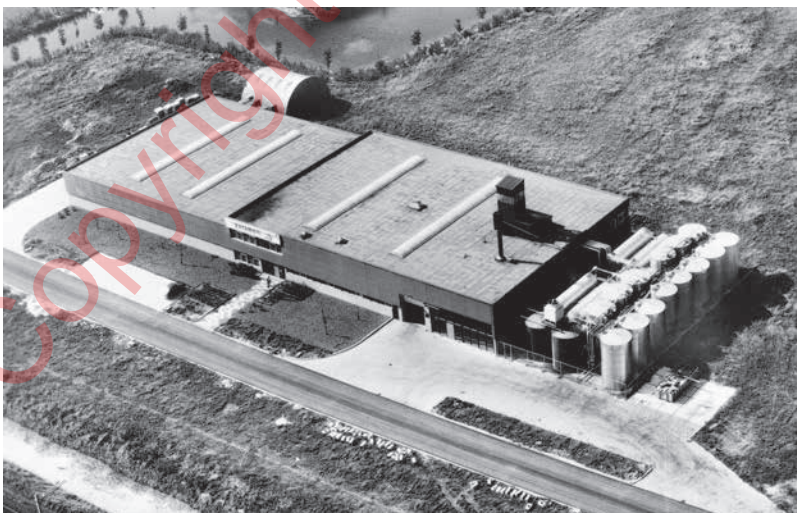
Overnames

Het opvallende kunstwerk nabij de hoofdingang is in 1998 onthuld bij de viering van het 100-jarig bestaan. Het bedrijfspand langs de spoorlijn was toen deels nieuw opgetrokken.

Deze nieuwbouw symboliseert de ontwikkeling van de wasproducent. De geschiedenis van het bedrijf kenmerkt zich door

De nieuwe fabriek van Paramelt op de nog vrijwel maagdelijke Zandhorst, 1974.

December 1973 was de fabriek in gebruik genomen.

vele uitbreidingen, verhuizingen, nieuwbouw, fusies en overnames. En naamsveranderingen.

Acht vestigingen telt Paramelt inmiddels. Twee in Nederland (Heerhugowaard en Veendam), één in Engeland, twee in China en drie in Amerika. De centrale aansturing gebeurt vanaf de Zandhorst.

Paramelt heeft verkoopkantoren in Europa, Azië en Noord-Amerika. Aan de Costerstraat werken 167 mensen, exclusief circa 40 tijdelijke krachten. Het bedrijf produceert was die op allerlei manieren bij de consument terecht komt. De jaarlijkse productie aan wassen, lijmen en dispersies is opgelopen tot 100.000 ton.

Verpakkingen

Een grote markt is de verpakkingindustrie. „Wij maken was die wordt verwerkt in verpakkingen voor snoep, yoghurt en boter. Door een dun laagje was op het papier blijft het product niet aan de verpakking kleven“, vertelt marketing manager Steffen Osinga (50).

Ook kaas is belangrijk. Kaaswas voorkomt dat kaas uitdroogt. Op het gebied van kaaswas is het Heerhugowaardse bedrijf wereldmarktleider.

Bij de vestiging in Heerhugowaard in 1973 bestond de Zandhorst voor een groot deel nog uit grasland. In de gemeente van de ambitieuze burgemeester A.F.

Molleman was ruimte in overvloed voor het groeiende bedrijf vol plannen. De keuze was op Heerhugowaard gevallen vooral vanwege de gunstige vestigingsmogelijkheden en een fikse investeringspremie.

Middenbuurt C29 in Middenbeemster (rechts), het ouderlijk huis van Dirk de Wit. Hier begon de jonge ondernemer in 1898 met de Eerste Noord-Hollandsche Olie- en Smeerfabriek. De eerste stap op weg naar het huidige Paramelt.

59 tanks

December 1973 kon de nieuwe fabriek aan de Costerstraat in gebruik worden genomen. Een bescheiden begin. Hoe anders is dat bijna 45 jaar later. De bedrijfsbouw omvat liefst 12.500 vierkante meter. Op het terrein staan niet minder dan 59 opslagtanks. De hoogste tank meet veertien meter. De grondstoffen worden in Heerhugowaard over de weg aangevoerd. Wekelijks rijden zo'n veertig volle tankauto's het terrein op.

Om nog even in de getallen te blijven: de afgelopen twintig jaar is de omzet spectaculair gestegen. Het eeuwfeest werd in 1998 gevierd met een omzet van 41 miljoen euro (omgerekend). Het afgelopen jaar steeg het resultaat naar - zoals we zagen - 217 miljoen euro.

Nooit had Dirk de Wit deze klinkende cijfers kunnen bevroeden. Hij was de man die in 1898 begon met de Eerste Noord-Hollandsche Olie- en Smeerfabriek. Met de - geruisloze - opening van de eerste wasfabriek in Nederland 120 jaar geleden zette Dirk de Wit de beginstappen van Paramelt. Een naam overigens die pas veel later zijn intrede zou doen.

Paard-en-wagen

Dirk de Wit (1873-1943) was geen Heerhugowaarder. Wel groeide hij op in een polder, de Beemster. Zijn vader Hein de Wit was veehandelaar. Later verdiende

Hein de kost als vrachtrijder. Paard en wagen waren voor hem het belangrijkste bedrijfsmiddel. Zoon Dirk, een ondernemende knaap, experimenteerde in zijn jonge jaren met moderne grondstoffen voor het onderhoud van leder en paardenhoeven, ter verbetering van de gangbare middelen. Een marskramer kwam aan de deur met Amerikaanse wagen- en ledersmeer uit paraffine. Dat bracht Dirk op een idee. Met potten en pannen probeerde hij in zijn moeders keuken de buitenlandse poetsmiddelen na te maken. Hij onderzocht de bestanddelen hiervan en stelde al gauw zijn eigen recepten samen.

Goede naam

Met paraffine, vaseline en de vanouds gebruikte bijenwas maakte Dirk zelf poetsmiddelen. Buren wilden ook wel zo'n proefflesje voor hun wagens, rijtuigen en fietsen. De producten van Dirk kregen een goede naam. Een nieuwe onderneming was geboren, in 1898.

Met zijn Eerste Noord-Hollandsche Olie- en Smeerfabriek startte Dirk de Wit in het ouderlijk huis in Middenbeemster. Op zijn oudste prijscourant noemt hij zich 'importeur en fabrikant van oliën en vetwaren'. De jonge zelfstandige leverde lederolie en ledersmeer, patentas-olie, wagensmeer en geneeskrachtige zwarte hoefsmeer. De Beemsterling timmerde aan de weg. Zijn handel floreerde. Op de Middenstandstentoonstelling in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam won hij in 1909 een verguld zilveren medaille.

Zijn handelsnaam was toen al omgedoopt tot De Bataaf. Met deze nieuwe aanduiding wilde Dirk de Wit het oer-Hollandse van zijn poets- en smeermiddelen aangeven. Het bedrijf ging verder als 'Nederlandse Fabriek van Wasproducten De Bataaf'.

Kaasvet

Een nieuwe eigen vinding op basis van minerale was betekende een grote sprong: 'kaasvet'. Exporteurs reageerden verheugd: kaas droogde niet meer uit. Onder de nieuwe naam 'Chemisch-Technische Fabriek De Bataaf' groeide Dirk verder in

Purmerend. Hij had in 1909 de Beemster verlaten.

Zijn beroemdste klant was het Koninklijk Staldepartement, met stallen in Den Haag en Apeldoorn. De eerste 'koninklijke' blikjes lederwas verkocht hij in 1907.

Gaandeweg richtte Dirk zich op het buitenland voor de import van grondstoffen. Als groothandel verwerkte hij vele soorten ruwe wassen. De plantaardige, dierlijke en minerale wassen haalde hij uit Afrika, Azië, Verenigde Staten en Zuid-Amerika. Via 'Fabriek van Chemische Producten v/h D. de Wit Hzn.' werd in 1926 de nieuwe naam 'N.V. Was Import, Export, Fabricatie, voorheen D. de Wit Hzn.'.

Rijswijk

Het bedrijf verhuisde in 1932 van Purmerend naar Rijswijk. Een leegstaande margariefabriek bood meer ruimte. En zo zette de voorloper van Paramelt voor het eerst voet in een andere provincie.

Jongste zoon Nico de Wit kwam in 1938 in de zaak. Na de dood van zijn vader in 1943 nam Nico het bedrijf over. Na de bevrijding werd de bedrijfsnaam 'Was de Wit'. Vanaf het begin van de jaren vijftig nam de toepassing van uit aardolie gewonnen wassen en van synthetische wassorten een hoge vlucht.

Nieuwe soorten microkristallijne wassen kwamen uit Amerika. Mét de toepassingen in kauwgom en papiercoating. Was de Wit plukte er de vruchten. In 1949 werd een vestiging in Voorburg geopend. Deze locatie werd later uitgebreid. Met een goed geoutilleerd researchlab ontwikkelde het bedrijf nieuwe wassen en productietechnieken.

Elvax

In Amerika stuitte Was De Wit in 1961 op het product Elvax, een nieuw copolymeer. Gemengd met was vormde deze kunststof een gemakkelijk op te brengen coating voor karton, papier, folie en films. Elvax en soortgelijke copolymeren werden een belangrijke groep grondstoffen voor Was de Wit. „Dat zijn ze nog steeds voor ons”, vertelt technisch directeur Jan Woldhuis (64).

De bedrijfsresultaten liepen vanaf 1960 terug. De marges werden steeds kleiner. Het gebruik van was in een aantal toepassingen verminderde sterk door de opkomst van kunststofverpakkingen. Bovendien werden Nederlandse producten relatief duur voor het buitenland door sterke landelijke loonstijgingen. Grote zorgen baarde ook het vooruitzicht dat de rol van veredeld papier uitgespeeld zou raken.

Verkocht

Om de continuïteit te waarborgen, werd het bedrijf verkocht aan een grote onderneming. Was de Wit werd in 1963 met 141 personeelsleden onderdeel van de Sikkens Groep NV, de coatingdivisie van chemieconcern KZK, Koninklijke Zout Ketjen. KZK werd in 1969 AKZO. Was de Wit werd een zelfstandige eenheid binnen Sikkens. Nico de Wit bleef directeur tot 1968.

Overnames en fusie staan centraal in de geschiedenis van Paramelt. Aan een van deze samenvoegingen dankt het huidige bedrijf zijn naam. In 1961, dik zestig jaar na de eerste stappen van jonge Dirk de Wit, begonnen in Amsterdam twee ondernemers een nieuw wasbedrijf: Paramelt. Kees Kaper en Leendert Moerland startten aan de Keizersgracht 239 met vijftien personeelsleden. De beide mannen hadden ervaring opgedaan bij wasbedrijf Jonk. De oorsprong van dit Noord-Hollandse bedrijf gaat feitelijk terug naar Dirk de Wit, de eerste 'was-man' in het Parameltverhaal. Meesterknecht Nico Jonk uit Purmerend werkte in de jaren twintig en begin jaren dertig bij de onderneming van Dirk de Wit. Hij ging niet mee toen De Wit in 1932 verhuisde van Purmerend naar Rijswijk. Nico Jonk begon een jaar later zelf was te maken.

Koog aan de Zaan

Zijn bedrijfsactiviteiten breidden zich snel uit. Ook Jonk richtte zich op import, export en handel in oliën, vetten en ruwe paraffine. Deze producten werden na bleken en raffineren als grondstof geleverd aan de industrie. Wasbedrijf Jonk verhuisde in

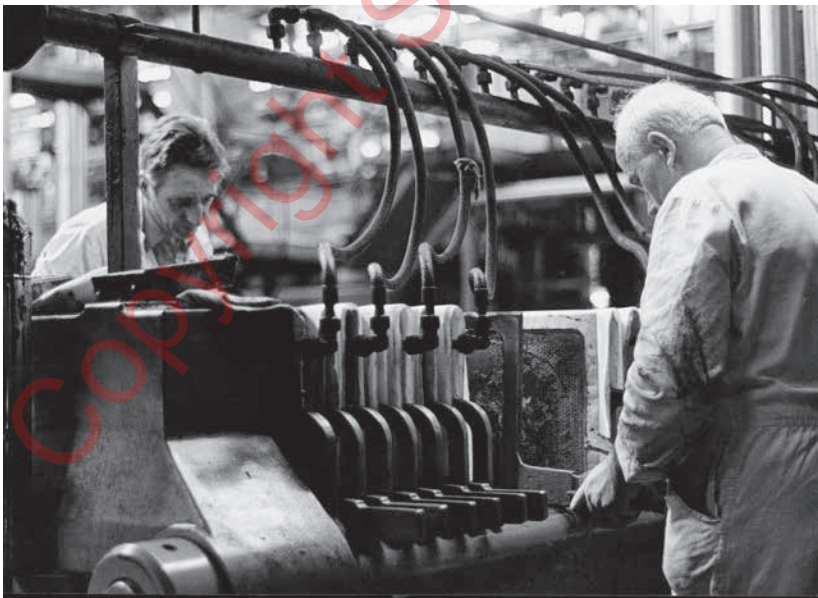
1939 van Purmerend naar Koog aan de Zaan. Nico Jonk had het bedrijf toen net verkocht aan Simon Kaper. Op kleine schaal produceerde Kaper zelf al wrijfwas. Jonk NV telde rond 1950 zo'n vijftig personeelsleden, Was de Wit meer. Op de markt was voldoende ruimte voor twee bedrijven, maar ze zaten elkaar danig in de weg. Wasbedrijf Jonk raakte begin jaren zestig verscheurd door onrust en onderlinge spanningen.

Zoon Kees Kaper ging in 1961 verder op eigen benen. Ook Leendert Moerland verliet het bedrijf. Samen begonnen zij dus Paramelt. Het duo zette de schouders eronder, en dat was goed te merken. Na tien jaar, in 1971, nam Paramelt 25 procent van de totale import van paraffine in Nederland voor zijn rekening. De omzet bedroeg toen zes miljoen gulden. Paramelt concurreerde met Was de Wit, Jonk en buitenlandse producenten.

Levensmiddelen

De Sikkens Groep kreeg met Was de Wit aansluiting met de belangrijke en groeiende markt van flexibele verpakkingen voor levensmiddelen. Het bedrijf specialiseerde zich in wassen voor convertie: voor het coaten en lamineren van film, folie en papier, en het maken van combinaties hiervan voor het vervaardigen van verpakkingsmaterialen, vooral voor levensmiddelen.

Jan de Ruijter (links) en Henk van Loon staan in Heerhugowaard aan de filterpers, omstreeks 1985. Dit zware werk is in 1988 geautomatiseerd.

Was de Wit ging ook synthetische lijm, inkt en lak verkopen; ontwikkeld en geproduceerd bij Sikkens Smits.

Nico de Wit, zoon van de stichter, werd in 1968 opgevolgd door Hajo Timmer. De nieuwe directeur veranderde de naam Was de Wit als werkmaatschappij Coatings Divisie van AKZO in Syntac. Voor deze naam was gekozen vanwege de associatie met het woord synthetisch. Directeur Jan Bink, die al snel de plek van Hajo Timmer had ingenomen, verwierf in 1977 alle aandelen van Syntac. De energieke Bink had ambitieuze plannen met het bedrijf.

Haarlem

Eerst terug naar Paramelt in Amsterdam. Dit bedrijf verplaatste in 1971 kantoor en laboratorium naar Haarlem, naar de Zijlweg. Problemen met de productie bij het bedrijf Koster Keunen in het Brabantse Geldrop - dat al sinds 1962 werkte voor Paramelt - versterkten de wens voor een eigen fabriek. Deze koerswijziging leidde tot vestiging in Heerhugowaard. In 1972 waren de plannen rond en werd op het nog vrijwel lege bedrijventerrein Zandhorst begonnen met de bouw. De nieuwe fabriek werd eind 1973 in gebruik genomen.

Vier jaar later, in 1977, werd opnieuw een belangrijke stap genomen. Paramelt en Syntac gingen samen verder. Kees Kaper en Jan Bink vormden de directie van de nieuwe onderneming Paramelt Syntac BV. Met twee locaties: Haarlem (kantoor) en Heerhugowaard (installaties, voorraden, productie).

Syntac was tweemaal groter dan Paramelt en produceerde in 1977 circa 6.000 ton per jaar met zo'n zeventig medewerkers. Paramelt had een jaarproductie van rond 3.000 ton en telde ongeveer 25 personeelsleden.

Op één plek

Het wasbedrijf voelde zich al snel thuis in Heerhugowaard. Op het laboratoriumgebouw werd in 1981 een kantoorverdieping

gezet. Met deze uitbreiding kwamen alle activiteiten op één locatie.

De concentratie op één plek was de opmaat tot onstuimige groei en uitbreidingen. Zo werd het assortiment al snel verrijkt met het nieuwe product Ceraflame: haardblokken voor de openhaard, geperst van zaagsel dat is geïmpregneerd met was. Een voltreffer.

Ko Rustige volgde in 1982 directeur Jan Bink op. Tot 1986 voerde hij de directie samen met Kees Kaper, daarna alleen. Vooral dankzij Rustige ontwikkelde Paramelt Syntac zich van bescheiden wasbedrijf tot slagvaardig producent van diverse wasspecialiteiten. Aan de Costerstraat werd het productieproces sterk verbeterd. Er werd stevig geïnvesteerd in productieapparatuur.

Wereldprimeur

Een wereldprimeur was een automatische giet- en verpakkingsmachine voor zachte en kleverige was. Deze machine van 45 meter lang maakte het handmatig vervaardigen van platen was (slabs) grotendeels overbodig.

Op de machine kreeg Paramelt in 1990 patent. Deze continu dubbelbands-slabinstallatie was ontwikkeld samen met technisch bureau Temid uit Heerhugowaard.

Met duizenden recepten en gegevens over ontwikkelde wassen, kenmerken van honderden grondstoffen en resultaten van proeven stevende Paramelt Syntac voortvarend af op de viering van het 100-jarig bestaan in 1998.

Als oudste voorganger van Paramelt geldt de start van de Eerste Noord-Hollandsche Olie- en Smeerfabriek in Middenbeemster in 1898 als de officiële stichting van het bedrijf.

Frans bedrijf

In de jaren tachtig en negentig was Paramelt Syntac een dynamische onderneming geworden die sterker groeide dan de concurrentie. Die vooruitgang was deels te danken aan overnames en samenwerkingen. Zo werd in 1993 RMC Belix ingelijfd, Raffinerie Méridional de Cérésines.

Dit Franse bedrijf had in eigen land een groot marktaandeel op het gebied van was en enkele specialiteiten, zoals zegelak voor flessen en epileerwas.

Vier jaar later werd het Duitse wasbedrijf Schlickum Werke overgenomen. Deze onderneming uit 1903 hield op te bestaan nadat alle activiteiten waren verplaatst naar Heerhugowaard.

Na nog enkele overnames besloot Paramelt Syntac/RMC Belix in 1996 verder te gaan als Paramelt. Bij het eeuwfeest in 1998 mocht Paramelt zich de grootste producent van wasspecialiteiten in Europa noemen.

In het jubileumjaar werden de fabriek uitgebreid en nieuwe

Een uitzendkracht bedient de slabmachine, jaren tachtig. Slabs zijn platen was. Die werden jarenlang handmatig vervaardigd.

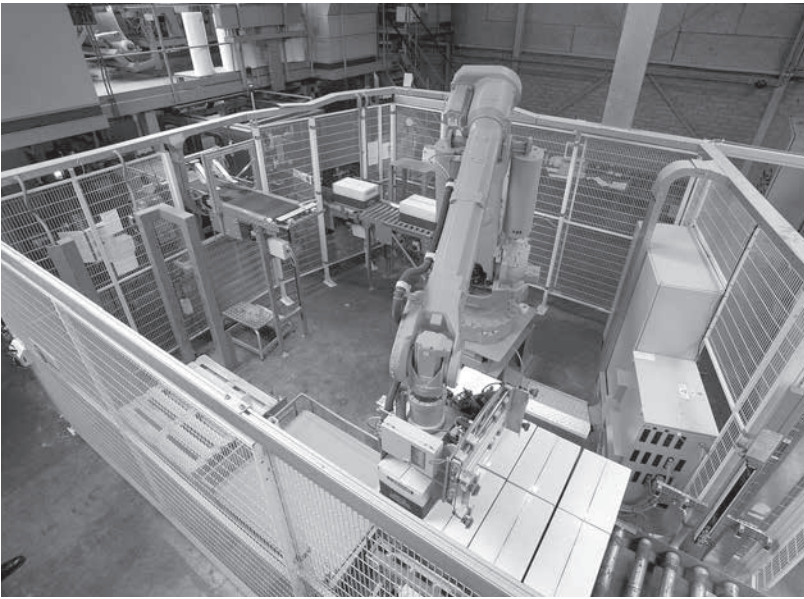
kantoorvleugel in gebruik genomen. Ook is toen de reusachtige bij van 140 kilo met de druipende waxletters op de voorgevel onthuld. Bijenwas lag immers aan de basis van de bedrijfstak.

Hotmelts

In veel toepassingen nam het gebruik van was toe. Zoals in kaascoating, kunststoffen en kleefstoffen. Ook legde het bedrijf zich steeds meer toe op de productie van hotmelt lijmen en wasemulsies.

Hotmelts werden in toenemende mate gebruikt voor het opzetten van dozen op verpakkingslijnen. Met de was- en polymeer emulsies had Paramelt een nog breder productaanbod voor de verpakkingsindustrie. Natuurlijke en minerale wassen vonden steeds beter hun weg in de farmaceutische en cosmetische industrie voor toepassing in lippenstift, crèmes en zalf.

Paramelt blijft groeien. De was- en lijmproducent breidde in 2005 het bedrijfscomplex aan de Costerstraat verder uit met een derde verdieping en extra kantoor- en laboratoriumruimte. In dat jaar

Paramelt heeft veel werkzaamheden geautomatiseerd.

werd John Capendale benoemd tot algemeen directeur en werden twee productiebedrijven overgenomen van concurrent Honeywell, waarvan één in China. Daar werden onder meer producten gemaakt voor de bandenindustrie.

'Food safe' producten

Met deze overname creëerde de Heerhugowaardse onderneming een sterke basis voor groei in de regio Azië-Pacific. Vijf jaar geleden bouwde Paramelt een tweede productiefaciliteit in Suzhou (China) waar 'food safe' producten worden gemaakt voor de kauwgom-, verpakkings- en cosmetische industrie.

In 2010 maakte Paramelt de stap naar Amerika. Door de overname van M. Argüeso & Co, Kindt Collins en een was-activiteit van Koster Keunen USA bouwde het bedrijf een belangrijke positie op in de productie van precisie gietwassen.

Deze wassen worden gebruikt in het productieproces van onderdelen voor onder andere de vliegtuig-, gasturbine- en auto-industrie. Met deze overnames heeft Paramelt drie productievestigingen op het continent die de basis vormen voor de introductie van nieuwe producten voor de Amerikaanse markt.

Veendam

Al in 2002 was Scholten Lijmen in

Veendam overgenomen van AVEBE, wereldleider in aardappelzetmeel en derivaten. Deze overname betekende voor Paramelt een grote stap op de markt van kleefstoffen en waterige dispersies. Ook daarna zijn diverse activiteiten van buitenlandse bedrijven ingelijfd, zoals in 2011 de etiketteerlijmen van het Belgische Beneo.

Het bedrijf maakt tegenwoordig deel uit van de Ter Group, dat geleid wordt door Christian Westphal, kleinzoon van Walter Westphal die de oprichting van Paramelt in 1961 heeft gefinancierd. Familiebedrijf Ter Group, begonnen in 1908, is gericht op productie van, handel in en distributie van chemische producten en kunststoffen. Het hoofdkantoor staat in Hamburg. Het wereldwijd werkende concern telt achthonderd werknemers en heeft een omzet van 750 miljoen euro.

Beste leerbedrijf

Paramelt steekt veel energie in opleidingen. Het won in 2007 een landelijke prijs voor het beste leerbedrijf in de procesindustrie. De award was in het leven geroepen door kenniscentrum PMLF, met als doel om duidelijk te maken dat leren in het beroepsonderwijs alleen mogelijk is met behulp van goede praktijkondersteuning in ondernemingen.

Zo is Paramelt de afgelopen 120 jaar uitgegroeid tot een succesvol, internationaal actief bedrijf met sterke wortels in Noord-Holland, zeker in Heerhugowaard.

Bronnen

- *Boek 100 jaar Paramelt, een eeuw in was 1898-1998 (uitgave van Paramelt bv, 1999; samengesteld door drs. Maria van Vlijmen van Kunst & Historie in Bedrijf)*
- *interview in juli 2018 met Steffen Osinga en Jan Woldhuis van Paramelt*
- *diverse krantenartikelen*
- *internet*

Het beeldmerk van Paramelt: een bij. Dit reusachtige insect van 140 kilo met druipende wax-letters siert de voorgevel van het bedrijfscomplex in Heerhugowaard. Bijenwas lag aan de basis van de bedrijfstak.

Reclame voor kaaswas van het bedrijf Was-Import-Export-Fabrikatie NV D. de Wit Hz. Met vermelding van de beroemdste klant, het Koninklijk Staldepartement.

Vooraanzicht van het huidige bedrijfscomplex van Paramelt aan de Costerstraat op bedrijventerrein Zandhorst.

LUCHTVAARTPIONIER WILLEM VAN GRAFT

Onderstaand "ooggetuigenverslag" werd geschreven door Marius Strijbis, buurjongen en plaatsgenoot van Willem van Graft.

Deze boerenzoon werd geboren in 1891 in de Beemster en verhuisde later naar Heerhugowaard. Hij had geen zin in het boerenvak, motoren en techniek was zijn liefhebberij. Hij reed dan ook al jong een Harley Davidsonmotor, dat ging behoorlijk hard op de Middenweg!

In 1916 trouwde hij met mej. N. Molenaar. Ze kregen twee dochters: Annie en Trien. Pasgetrouwd vond Willem werk als chauffeur en monteur op een melkfabriek in Hoorn, zodat de motorfiets goed van pas kwam. Op 1 augustus 1919 werd in Amsterdam aan de Papaverweg de beroemde ELTA gehouden: de Eerste Luchtvaart Tentoonstelling Amsterdam

Hier was Willem als de kippen bij en hij wist z'n baas, de directeur van de melkfabriek, op te porren om mee te gaan naar deze tentoonstelling. Deze man was ook heel enthousiast over het vlieggebeuren en de vliegtuigen die in Amsterdam te zien waren. Fokker was al tijdens de Eerste Wereld-

oorlog bezig met de bouw van vliegtuigen. Jan Olieslager, een aviateur uit Antwerpen, had in 1914 met succes enige rondjes boven Amsterdam gevlogen. Zoiets was destijds wereldnieuws! Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de vliegtuigen sterk verbeterd.

In 1914 gooide men bv nog 'met de losse hand' bommen overboord en schoot men bij luchtgevechten op goed geluk met een voor op het vliegtuig geplaatste mitrailleur tussen de propellerbladen van het eigen toestel door, tot het natuurlijk mis ging en de propeller werd geraakt.

Fokker kreeg opdracht van de Duitsers om hier wat op te vinden en dat lukte. Na de oorlog waren er in Duitsland nog veel vliegtuigen, die volgens het Verdrag van Versailles gesloopt en vernietigd moesten worden, evenals andere oorlogsmachinerie zoals kanonnen, kruisers, U-boten enz. Handige jongens sloopten de vliegtuigen: motor eruit, vleugels eraf enz..

Op deze foto, gedateerd 8 november 1920, is een Albatros B3-toestel te zien met van links naar rechts: Willem van Graft, zijn vader Jan van Graft, zijn moeder Antje van Graft-Ooms, Ma Bakker (buurvrouw?), broer Klaas van Graft, Van Splunter, die mee mocht vliegen, en broer Louw van Graft.

Luchtvaartpionier Willem van Graft bij zijn eigen vliegma-
chine, in Heerhugowaard geland
op het weiland achter de ouder-
lijke boerderij, 1920.

Fokker wist zelfs nog een spoortrein met onderdelen naar Nederland te halen. Ook Duitse oorlogsvliegers waren handig en begonnen met rondvluchten voor passagiers. Op de ELTA hoorde Willem van Graft hierover. Nabij Deventer was een weiland waar Duitse vliegers rondvluchten organiseerden. Dit was toen echt iets bijzonders en trok veel belangstelling. Willem met zijn Harley was daar steeds te vinden en spoedig had hij werk als monteur en kreeg hij ervaring met de grote vliegtuig-motoren.

Hoeve Zuidwijk,
Middenweg 18. Deze
boerderij is in 1923
verbrand

De foto is gedateerd 8 november 1920. Het was net na de landing bij z'n vader op de boerderij aan het zuidende van de Middenweg, vlak naast hoeve Zuidwijk

(destijds boerderij van de fam. Strijbis). De staart van de Albatros staat op een bankje, want de landing kon net op die weide, maar het vliegtuig rolde wat lang door en kwam pas tot stilstand in een diepe greppel. Hier bracht Willem verandering in door het staartwiel te vervangen door een koe-pen. Zo stond het toestel sneller stil op gras. Willem had het vliegen van de Duitsers geleerd. Als hij een motor had gerepareerd vlogen ze voor proef een paar rondjes. Het toestel had een 120 PK motor, spanwijdte 12.80 m, lengte 7.76 m, gewicht 960 kg, snelheid 185 km per uur. Het luchtcircus van de Duitsers duurde maar een jaar. Op een keer had Willem van Graft weer een motor gerepareerd die klaar was voor de proefvlucht, twee keer om het terrein.

Hij vroeg De Graaf, een andere Nederlander, die in Deventer meewerkte bij de vliegtuigen in de gronddienst, om mee te gaan. Willem vloog regelrecht met het toestel naar Hoorn.

't Was winter 1919/1920. Voor Hoorn zette hij de motor af en landde in glijvlucht op het ijs en ging naar zijn baas op de fabriek. Dit gaf natuurlijk veel bekijks. Nadat de startplaats was vrijgemaakt ging het weer vol gas naar Deventer. Er werden daarna maatregelen genomen zodat dit niet weer kon gebeuren.

Willem behaalde zijn vliegbrevet op 15 december 1920 en mocht dus rondvluchten met passagiers houden.

Hij had intussen een Duitse oorlogsmachine gekocht, een Albatros B2 met een 120 PK Mercedesmotor. Op een weiland en op het ijs gaf hij demonstraties en rondvluchten. Op de Hoornse Hop bv. deed hij in febr. 1922 in 5 dagen 60 vluchten.

Het was bijzonder dat er meer dames dan heren met de rondvluchten megingen. In die periode landde hij ook bij zijn vader en moeder op het weiland achter het huis aan de Middenweg. Hij had een arbeider van de melkfabriek met veel praten overgehaald als passagier mee te gaan. De man vertelde later dat hij duizend angsten had uitgestaan. Tijdens de vlucht schreeuwde Willem:

Willem van Graft. Datum onbekend.

"Vlieg jij even verder, de motor slaat over, ik moet even sleutelen". Ze doken naar beneden, er volgden loopings etc.. Deze passagier ging nooit meer mee!

In 1922 verkocht Willem zijn vliegtuig. Voorjaar 1923 was hij chef van de startploeg bij de Fokkerfabrieken.

In 1926 woonde hij in Amstelveen, waar hij achter zijn huis van een Fokker S-2 en een Fokker S-3 een S-2 1/2 bouwde, de H-NADT.

Hiermee begon hij in 1927 een eigen vliegschool op Schiphol. Omdat hij geen instructeur papieren had, mocht hij zijn leerlingen niet 'los'(zelfstandig) laten vliegen.

De heer Schmidt Craus, enige instructeur van de Rotterdamse Aeroclub (de NV Nationale Luchtvaartschool) had die papieren wel. Het merkwaardige was dat hij als marine-vlieger al vijf jaar niet had gevlogen en bij Willem van Graft een herscholingscursus had doorlopen en 'los' mocht vliegen.

Instructeur

In maart 1928 verkocht Willem zijn S-2 1/2 en trad hij in dienst bij de Nat. Luchtvaartschool, eerst als hulpinstructeur en later als instructeur tot 10 mei 1940.

Als chef-instructeur richtte hij afdelingen van de N.L.S. op in Schiphol, Twente, Eelde en Teuge. Na de oorlog werd hij eerst chef-instructeur bij de Rijksluchtvaartschool (opleiding tot verkeersvlieger), daarna ging hij op eigen verzoek terug naar de NV Nat. Luchtvaartschool als chef-instructeur tot 2 juni 1949, waarna hij op 58-jarige leeftijd met pensioen ging. Als erkenning voor zijn grote verdiensten ontving hij de zilveren medaille van de Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart. In 1951, tijdens een vliegfeest, de ILSY, deed Willem mee met de vliegdeemonstraties en maakte hij vreemde figuren in de lucht, zoals ondersteboven over de mensen heen vliegen en met de tip van de

vleugel een handdoek van het vliegveld oppikken.

Op 22 oktober 1952 is hij 's avonds nabij zijn huis in Rijswijk verdrongen en kwam er een tragisch einde aan het leven van een luchtvaartpionier uit onze omgeving.

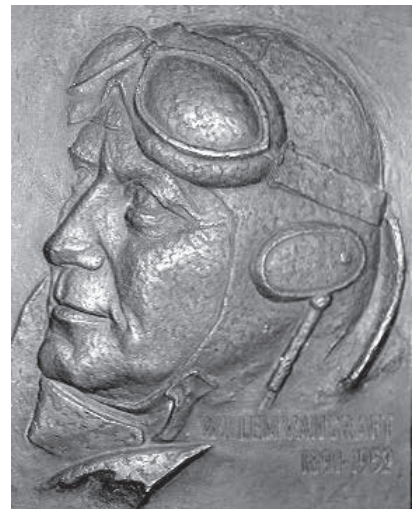
In de Vliegenierswijk te Rotterdam is een straat naar Willem van Graft genoemd en in Heerhugowaard hebben we het Willem van Grafterf in de Stad van de Zon

In Beverwijk werd op 10 april 1961 een lagere school naar hem genoemd.

Aan de voorkant van de school werd een plaquette met zijn portret aangebracht.

In de jaren negentig kreeg deze school door fusie een andere naam.

De plaquette werd door de school aangeboden aan de Stichting "Den Huygen Dijk"/ het Poldermuseum

*Willem van Graft
1891 - 1952*

Dit artikel is in 1997 al eens gepubliceerd in de toenmalige Overhaal, de nieuwsbrief van de Vereniging van Vrienden van de Stichting "Den Huygen Dijk"/het Poldermuseum.

In deze versie zijn in tekst en beeld enige kleine wijzigingen en aanvullingen aangebracht.

HET VERHAAL VAN TOOS SCHOUTEN-DE BOER

Gemma Groot

Toos Schouten-de Boer belde mij op een gegeven moment, juli 2018, op. Ze wilde graag vertellen over Manus Schouten. Dit naar aanleiding van het artikel in "De Overhaal" van 2017, Kunstmest- en Fouragehandel, De Volharding. In dit artikel vertelt Jan Zwetsloot over zijn bedrijf, dat hij in 1958 van Manus Schouten had gekocht. Het leek haar een goed idee om het verhaal te vertellen vanuit de familie Schouten, zij was tenslotte de schoon-dochter van Manus Schouten. Hij was degene die het bedrijf had opgezet en uitgebouwd. Ze had ook nog wat foto's en krantenknipsels bewaard, die misschien wel interessant zouden zijn. Kortom, op naar Toos Schouten-de Boer.

Wie is Manus Schouten?

Hermanus Schouten, is mijn schoonvader. Een ondernemend man, geboren in 1888. Zijn eerste vrouw, Guurtje Beers, overleed vrij snel na het huwelijk, zij kregen een kind, Annie. Daarna is Manus hertrouwd met Catharina Hoebe, zij kregen 6 kinderen: Guur, Trien, Nic, Grietje (zij overleed 10 maanden oud), Gré en Bertus. Ook zijn tweede vrouw overleed op 41 jarige leeftijd. De man van Toos, Bertus, was toen 7 maanden oud. Daarna is Manus voor de derde keer getrouwd met Geertruida Beers, zij was dus de stiefmoeder van alle kinderen.

Waar is Manus opgegroeid?

Manus is geboren in de Weere, in het café: De Drie Heren. Daarna is hij na zijn huwelijk aan De Draai in Heerhugowaard gaan wonen, als vrachtrijder. Maar Manus wilde graag iets voor zichzelf beginnen, ondernemen. Hij heeft toen in 1918 De Volharding gekocht, een melkfabriekje aan de Middenweg bij de Rustenburgerweg, dat vanaf 1902 tot 1912 in bedrijf was geweest en al langere tijd niet meer gebruikt werd als melkfabriek.

Toos Schouten -de Boer

Waren er dan twee melkfabrieken aan de Middenweg?

Ja, aan de overkant van De Volharding stond het pand van Vita Nova, ook een melkfabriek. Dat was vast de reden dat De Volharding het niet heeft volgehouden en gestopt is als melkfabriek in 1912. Mijn schoonvader is in 1918 begonnen in De Volharding met een fouragehandel. Vita Nova is nog een melkfabriek geweest tot 1930, waarna het werd opgekocht door de kaasfabriek Excelsior. Manus Schouten heeft het pand van Excelsior gekocht in 1940. Hij gebruikte Vita Nova toen als opslag van spullen, zoals een kunstmestbreker en zakkenheffer.

Manus was ook vrachtrijder, hij had dus een vrachtwagen?

Ja, hij vervoerde zijn spullen zelf naar de boeren die zijn kunstmest of kippenvoer nodig hadden. Hij liet de grondstoffen uit Rotterdam komen. Meestal kwam er een vertegenwoordiger naar Heerhugowaard waar hij zijn grondstoffen bij kon bestellen. Toen Manus in 1958 veertig jaar grondstoffen van de fabriek in Rotterdam had afgenomen, kreeg hij als cadeau een schilderij.

Manus had ook een paard en tijdens de

Achter:
Guur, Nic, Annie
Voor:
Trien, vader Manus, Bertus, moeder Guurtje en Gré, 19 juli 1937

Het schilderij van de Provimifabrieken aan de haven van Rotterdam

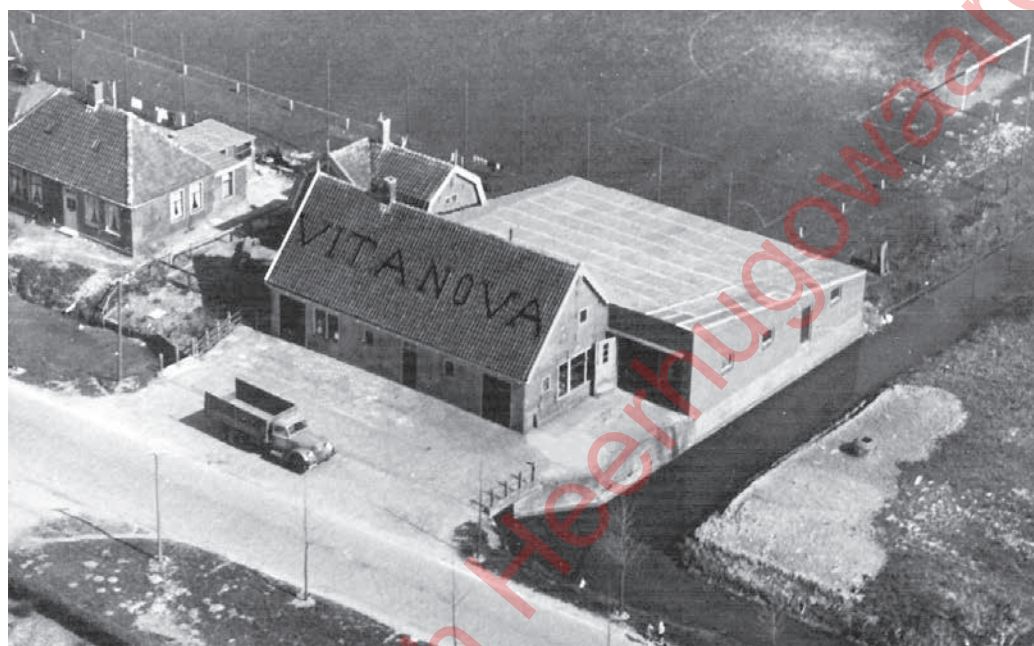
Manus Schouten met zijn vrouw voor De Volharding

oorlog werden de paarden gevorderd. Ook die van Manus. Maar naast Manus woonde Dhr. Wuys, een goeie NSB-er, die ervoor zorgde dat Manus zijn paard mocht gebruiken. Tijdens de oorlog hielpen de Gebroeders Sijs uit de Rustenburgerweg hem vaak met het vervoer van grote vrachten. Dan mocht Bertus met Arie Sijs op de vrachtwagen de spullen brengen, naar bv. Heiloo.

In 1958 heeft Jan Zwetsloot zijn bedrijf De Volharding en de panden bij Vita Nova gekocht. Hoe is dat gegaan?

Manus had in die tijd in de gaten dat Heerhugowaard aan het uitbouwen was en dat zijn bedrijf zou teruglopen. Meer woonhuizen en minder boeren die zijn spullen nodig zouden hebben. Zonder dat zijn kinderen het wisten heeft hij zijn bedrijf in de verkoop gezet. Jan Zwetsloot heeft het toen gekocht. Manus wilde niet dat zijn kinderen in het bedrijf zouden gaan. Manus en zijn vrouw zijn daarna naar het Centrum van Heerhugowaard verhuisd, naar een nieuw huis in de Van Loonstraat. In 1963 zijn zij naar een aanleunwoning bij Hugo Oord verhuisd. Daar hebben zij niet zo lang gewoond, zij stierven beiden in 1964. Daarna hebben Bertus en ik nog heel lang gewoond in de Van Loonstraat..

Dit verhaal wilde Toos graag als aanvulling op het verhaal van Jan Zwetsloot vertellen. Met de informatie uit de krantenartikelen van Ed Dekker een afsluiting van een stukje geschiedenis van De Volharding en Vita Nova.

Melkfabriek Vita Nova met op de achtergrond de voetbalvelden Middenweg hoek Rustenburgerweg. Het huis achter Vita Nova (Middenweg 58) werd eerst bewoond door kaasmaker A. van der Oord, daarna door de boekhouder van Hermanus Schouten, Cornelis van Langen. Later woonde J. Schotman er. De woning links werd dubbel bewoond door Bertus Schouten en S. Tromp

Zuivelfabriek Excelsior met directeurswoning aan de Middenweg bij de spoorwegovergang. Plm. 1915. De vroegere directeurswoning staat er nog

BOER BLAUW VERTELT... ONS LUSTHOFJE

Eerder gepubliceerd in: De Ezelsbrug, van de Wijkvereniging Schilderwijk, Mei 1989

Toen wij in 1970, na het overlijden van mijn vader en nadat "Scherpenheuvel" enkele jaren was benut als dienstwoning, weer op Scherpenheuvel terugkeerden hadden wij het plan om van Scherpenheuvel een lusthof te maken.

De sloot aan de noordkant van de oude boomgaard hebben we toen verbreed en er een eilandje in aangelegd en ingeplant met struiken (nu nog duidelijk te zien). Het geheel zou dan ong. 50 bij 60 meter worden met een geheel vrij wandelpad rondom. Het "hol", kort tegen het hek, was bedoeld als herten-onderkomen. We wilden er enkele herten, ganzen, diverse geitjes en konijnen houden. We hadden er ook een echte watermalende windmolen in willen plaatsen. Maar de "bazen" van Heerhugowaard wilden het anders. Scherpenheuvel zou moeten worden gesloopt. Vlak achter de oude boomgaard, alsook op de boomgaard zelf, moesten huizen worden gebouwd. Ja, u raadt het al, méér huizen, méér inwoners, en dus ook hoger salaris.

Wat de voorgenomen sloop van Scherpenheuvel betreft, en ook de woningbouw op de oude boomgaard, hebben we dat af kunnen houden. Om het nu veel kleinere lusthofje meer fleur, leven en aanzien te geven hebben we ons toen enkele dwerggeitjes aangeschaft. Wij zelf, maar meer nog onze burens, en heel veel kinderen, genieten hier heel veel van. Thans hebben 4 geiten samen

9 jongen, allen vanaf 8 maart tot 24 maart geboren. Het is enig als je die jonge diertjes hun grappige "bokkensprongetjes" ziet maken. Maar vertederend is het als soms zo'n 6-tal jonge kinderen op de oude boomstam zitten en lange tijd zo'n jong geitje half tussen hun kleren koesteren. De eerste keer dat er jonge geitjes werden geboren (in 1975) hebben we zo'n 20-tal kinderen uitgenodigd om de jonge geitjes een naam te geven. Heel leuke namen waren daarbij, Vlokje, Peggy, Snabbeltje, Pullie enz.

Een neutrale oudercommissie uit de Schilderswijk/Van Santenwijk moest de prijs toekennen. Hiervoor kwamen we met zijn allen bijeen in ons biljartzaaltje onder gebruik van een versnapering. Wie een prijs had, wat dat was weet ik niet meer, maar wel dat het erg leuk was, en zeker ook voor ons. Het zal ongeveer 3 jaar terug zijn geweest dat een kleuteronderwijzeres me opbelde en zei dat de kleuterklas zo verrukt was over de geitjes van Boer Blauw, en of ze eens een half uurtje met haar klas mocht komen kijken. Ik adviseerde om dan de volgende dag om 10 uur te komen, daar ik aanwijzingen had dat er dan net weer een paar jongen zouden zijn geboren. En zo gebeurde dat ook. Een lieve juf, met een klas van 20 peuters. Na een half uur nodigden we ze uit in ons biljartzaaltje waar mijn vrouw (Moes) gezorgd had voor frisdrank en beschuit met muisjes. Dit dan speciaal ter gelegenheid van de één dag oude baby-geitjes. Heel erg leuk. Wat wij niet wisten, of althans niet zo begrepen, was, dat de volgende, ook heel lieve juf, inmiddels met de volgende 20 kleuters was aangekomen. Gelukkig hadden we daar ook nog genoeg beschuit met muisjes voor.

Maar toen, zéér aangename schrik, haast nog een lievere, derde juf met haar klas van 20 kleuters op kraamvisite kwam, moest ik hollen om de aanvulling van de versnaperingen te verzorgen. Deze klas bood ons een tekenboek aan waarop elke kleuter een blad had volgetekend. Echt een ochtend om niet te vergeten,

Scherpenheuvel in wintertooi

